

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Zuzana Viceníková
Participační práva dětí v rozhodovací praxi okresních soudů
Diplomová práce

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Participační práva dětí v rozhodovací praxi okresních soudů vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 930 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 13. prosince 2021

Zuzana Viceníková

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Ing. Janu Kratochvílovi, Ph.D., LL.M. za pomoc, vstřícnost a komentáře při vedení mé diplomové práce. Poděkování také patří soudcům ochotným věnovat mi svůj čas pro rozhovor.

Obsah

Úvod.....	5
1 Vymezení pojmů.....	7
1.1 Dítě.....	7
1.2 Participace a participační práva.....	8
2 Ústavněprávní standardy participačních práv dětí.....	9
2.1 Úvod kapitoly.....	9
2.2 Dítě schopno vyjádřit svůj názor.....	12
2.3 Právo svobodně vyjádřit názor.....	13
2.4 Ve věcech, které se dítěte dotýkají.....	15
2.5 Věnování náležitě pozornosti názorům dítěte odpovídající věku a úrovni vyspělosti dítěte.....	17
2.6 Možnost dítěte být vyslyšeno v každém řízení, jež se ho dotýká.....	19
2.7 Možnosti zapojení dítěte v řízení.....	22
2.7.1 Přímé zapojení dítěte.....	23
2.7.2 Zástupce.....	25
2.7.3 Zapojení dítěte v souladu s vnitrostátním právem.....	29
3 Vnitrostátní úprava participačních práv dětí.....	30
3.1 Občanský zákoník.....	30
3.2 Občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních.....	31
3.3 Česká právní úprava optikou ústavněprávních standardů.....	33
4 Rozhovory se soudci.....	36
4.1 Podoba rozhovorů.....	36
4.2 Výstupy z rozhovorů.....	37
4.2.1 Jak nejčastěji soudci zjišťují názor dítěte?.....	37
4.2.2 Je pro soudce důležitý věk?.....	40
4.2.3 Podoba přímého slyšení dítěte.....	41
4.2.4 Práce s přáním dítěte.....	43
4.2.5 Cochemská praxe při práci soudců.....	44
4.2.6 Co by soudcům dle jejich slov pomohlo pro lepší komunikaci s dětmi?.....	45
4.2.7 Závěr z rozhovorů.....	46
Závěr.....	48
Seznam použitých zdrojů.....	50
Shrnutí.....	55
Summary.....	56
Klíčová slova.....	57
Keywords.....	58

Úvod

Problematika participačních práv dětí mě zaujala už při studiu rodinného práva. Dítě totiž považuji za nejzranitelnější bytost nejenom v soudním řízení, ale také obecně ve společnosti. K vyvážení nerovného postavení dětí v soudním řízení je dána ochrana participačních práv dětí. Ve své práci bych se ráda zabývala jednak přiblížením právní úpravy zakotvující tato práva dětí, poté však náhledem do praxe, jak soudy a soudci pracují s dětmi a zejména s jejich participačními právy. Slýchávám o řízeních, která se dotýkají kromě „hlavních aktérů“ také dětí, a v té souvislosti bohužel také různé zprávy o tom, jak se k dětem v řízení přistupuje. Zejména můžeme slyšet kritiku směrem k soudům za to, jak děti do řízení zapojují, anebo že děti nezapojují do řízení vůbec, i když by měly.

Právo na rodinný život a rodina jsou chráněny již na ústavní úrovni a stát by měl do tohoto práva zasahovat minimálně, a to až v krajním případě. Pro případ nutné ingerence státu je nutné uvážit zájmy všech účastníků, tedy i dětí. Typickým příkladem takové situace je rozvod či rozchod rodičů a rozhodnutí o poměrech dítěte, což je v českém právu podmínkou pro rozvod manželství. V případě rodičů nesezdaných soud rozhoduje o poměrech dítěte tehdy, kdy se rodiče nedokážou dohodnout, anebo kdy chtějí, aby jejich dohoda byla schválena soudem. Soudy a další zainteresované profese by měly přispívat k tomu, aby daná životní a rodinná situace neproběhla jako válka či boj o dítě s vítězem a poraženým, ale naopak by měly přispět k zachování rodičovských vztahů a schopnosti rodičů oddělit své partnerské problémy od problémů rodičovských. Výsledkem by tedy mělo být spokojené dítě a spolupracující rodiče.

Úvodem své diplomové práce bych ráda vymezila základní pojmy, zejména kdo je dítětem v právním řádu, co obsahuje pojem participace. Důležitým pojmem bude Cochemská praxe jako model spolupráce rodičů, dítěte a právnických profesí řešících úpravu poměrů dítěte.

Ve druhé kapitole bych se ráda zaměřila na ústavněprávní standardy participačních práv dětí, stěžejním dokumentem bude Úmluva o právech dítěte a její článek 12, který vymezuje jednotlivé komponenty participačních práv. Z vnitrostátních předpisů půjde zejména o Listinu základních práv a svobod, konkrétně o články 36 a 38 odst. 2. Do třetí kapitoly zahrnu zákonnou úpravou participačních práv, zejména vyplývající z občanského zákoníku, občanského soudního řádu či zákona o zvláštních řízeních soudních.

Čtvrtá kapitola se bude věnovat náhledu do rozhodovací praxe okresních soudů. Za tímto účelem jsem vedla polostrukturované rozhovory se soudci okresních soudů, jejichž

agenda se svou povahou dotýká i dětí a v řízení tedy mohou být participační práva dítěte uplatněna. Vzorek soudců jsem zvolila tak, aby zahrnoval i soudy, které praktikují Cochemskou praxi. Mým cílem bylo zkoumat, zda soudy využívající Cochemskou praxi s participačními právy dětí pracují lépe než soudy, u nichž se Cochemská praxe nevyužívá. V této kapitole budou výstupy z rozhovorů také vyhodnoceny a okomentovány.

Závěrem jsem si také dovolila zhodnotit situaci, jak se českým okresním soudům daří dodržovat participační práva dětí, a uvedla, co by mohlo vést ke zlepšení situace.

V této diplomové práci se budu snažit o co nejkomplexnější pohled na podstatu participačních práv dítěte a o její praktické a reálné využití. K tomu využiji odbornou literaturu, komentářovou literaturu, odborné články a judikaturu vyšších soudů. Stěžejní budou informace získané přímo při rozhovorech se soudci.

1 Vymezení pojmů

1.1 Dítě

Pojem dítě definuje samotná Úmluva o právech dítěte v článku 1 jako „*každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve*“¹. Stejně definuje dítě Evropská úmluva o výkonu práv dětí, jež se použije na děti mladší osmnácti let.²

České vnitrostátní právo používá pojem dítě ve dvou rovinách. V první jde o fyzickou osobu v souvislosti s jejím vztahem k rodičům. Ve druhé je nedospělou fyzickou osobou, jíž je vzhledem k nižšímu věku a slabšímu postavení přiznána vyšší ochrana.³ K této vyšší ochraně se Česká republika zavázala ve svých mezinárodních závazcích, zejména v Úmluvě o právech dítěte⁴, Evropské úmluvě o výkonu práv dětí⁵, jež se promítly do národní úpravy jak už na ústavní úrovni do Listiny základních práv a svobod⁶, tak do zákonů.⁷

V občanském zákoníku, výchozím kodexu soukromého práva, definici pojmu dítě nenajdeme, ačkoliv dítěti přiznává práva. Nastává proto „*paradoxní situace, kdy poměrně přesně víme, jaké práva jsou subjektu přiznaná, avšak nevíme, kdo je oprávněným subjektem – nevíme tedy, komu vlastně lze práva přiznat*“.⁸

Pro definici pojmu dítě v národním právu proto využijí ustanovení o právní osobnosti a zletilosti – právní osobnost má člověk od narození až do smrti⁹, plnou svéprávnost nabývá zletilostí, což se stane dovršením osmnáctého roku věku či za splnění zákonných podmínek přiznáním svéprávnosti či uzavřením manželství¹⁰.

Z dikce citovaného článku 1 Úmluvy o právech dítěte mám za to, že v případě dosažení zletilosti či přiznání svéprávnosti již nelze hovořit o participačních právech dítěte, neboť účelem úpravy participačních práv je ochrana dítěte coby slabšího subjektu. Dítě,

¹ Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů, čl. 1.

² Předpis č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, ve znění pozdějších předpisů, čl. 1 odst. 1.

³ SCHÖN, Monika. Koho české právo rozumí pod pojmem dítě? *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 3, s. 17.

⁴ Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Předpis č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁷ Zejména zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ SCHÖN, Monika. Koho české právo rozumí pod pojmem dítě? *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 3, s. 19.

⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 23.

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, §30.

jemuž byla zákonem stanoveným způsobem přiznána svéprávnost, bude dostatečně vyspělé, aby mohlo být účastníkem s plnou procesní způsobilostí.

Na základě této úvahy pro účely ochrany participačních práv považuji za dítě fyzickou osobu nezletilou a ne plně svéprávnou.

1.2 Participace a participační práva

Participace označuje *účasť, účastenství, podíl*, participantem je pak *ten, kdo na něčem participuje*, tedy ten, kdo se na něčem spolupodílí, spoluúčastní.¹¹ Podstatou participace je dialog a vzájemné naslouchání.¹² Participaci můžeme vnímat buďto jako prostou účast ve smyslu přítomnosti na určitém místě nebo aktivitě, anebo jako formu zmocnění umožňující reálně se podílet na rozhodování.¹³ Koncept ochrany participačních práv dětí má odpovídat druhému pojetí. Dítě v řízení nelze vnímat jako objekt, o kterém rozhodují jiní, a postavit ho do pouhé role pasivního pozorovatele. Je nutné na dítě nahlížet jako na subjekt práva a účastníka řízení a dle toho k němu přistupovat.¹⁴

Jak jsem již uvedla, s ohledem na nižší věk a tím i nižší rozumovou vyspělost dítěte jsou participační práva dítěte chráněna a zaručena na mezinárodní i vnitrostátní úrovni, což má zaručit kompenzaci nerovného a slabšího postavení dítěte. Participační práva dítěte jsou zaručena ve vztahu k orgánům veřejné moci, využitelná jsou však na všechny životní situace dítěte, například k rodičům či ve školství, neboť dítě zpravidla vystupuje jako slabší subjekt nejen v řízení před soudem či jiným orgánem, ale také v každodenním životě.¹⁵

¹¹ PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vydání. Praha: Academia, 2001, s. 571.

¹² WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Zapojování dětí do rozhodování ve věcech, které se jich týkají, v kontextu rodinné mediace. *Právní rozhledy*, 2019, č. 13-14, s. 470-477.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ SCHÖN, Monika. In RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s.37.

2 Ústavněprávní standardy participačních práv dětí

2.1 Úvod kapitoly

Než přejdu k jednotlivým komponentům participačních práv dítěte v článku 12 Úmluvy o právech dítěte, považuji za nezbytné alespoň krátce vymežit ústavní zakotvení mezinárodních smluv v českém právním pořádku. O tomto pojednává článek 10 Ústavy České republiky, jež stanovuje vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, za součást právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, na základě citovaného článku se použije mezinárodní smlouva.¹⁶ Ústava výslovně nezmiňuje lidskoprávní smlouvy, Ústavní soud ve svém nálezu Pl. ÚS 36/01¹⁷ přiznal ratifikovaným a vyhlášeným lidskoprávním smlouvám přednost před běžnými zákony a zahrnul je do ústavního pořádku.

Aby konkrétní mezinárodní smlouva (včetně těch lidskoprávních) mohla být aplikována namísto vnitrostátního předpisu, je také nutné, aby byla tzv. samostatně vykonatelná (self-executing), to znamená samostatně použitelná bez nutnosti doplnění zákonným ustanovením.¹⁸ Ustanovení v takové mezinárodní smlouvě musí být přímo určeno jednotlivcům tak, aby mohli jasně naznat, jaká jsou jejich práva.¹⁹ Zda je tato podmínka splněna, je ve většině situací dáno výkladem.²⁰ Ze znění článku 12 Úmluvy o právech dítěte mám za to, že jde o článek samostatně aplikovatelný, neboť jasně a dostatečně určitě definuje práva dítěte a pozitivní závazek státu tato práva chránit a umožnit jejich naplnění.²¹

Důsledkem zařazení lidskoprávních mezinárodních smluv může být až zrušení zákona či jiného právního předpisu pro rozpor s lidskoprávní mezinárodní smlouvou. Když by taková situace nastala, Ústavní soud ve své ustálené judikatuře upřednostňuje v situaci, kdy lze podústavní právo vykládat více způsoby, zvolit ten výklad, jež respektuje ústavní principy, zrušení takového zákona pro jeho neústavnost pak využít až tehdy, kdy neexistuje žádný takový výklad.²² Výklad šetrný k základním právům nazýváme ústavněkonformní výklad

¹⁶ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 10.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.).

¹⁸ MOLEK, Pavel. In: ŠIMÍČEK, Vojtěch a kol. *Ústava České republiky – Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010, s. 181.

¹⁹ SVAČEK, Ondřej. In: BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s.142.

²⁰ KUČEROVÁ, Dita. Aplikace mezinárodních úmluv podle čl. 10 Ústavy ČR. Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. Brno, Masarykova univerzita, 2012. Dostupné z: www.law.muni.cz/content/cs/proceedings.

²¹ DUŠKOVÁ, Šárka. KOUŘILOVÁ, Kamila. HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 10. listopadu 2020].

²² Nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 48/95 (N 21/5 SbNU 171; 121/1996 Sb.), nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 19/98 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.), nález Ústavního soudu ze dne 1. 6. 2020, sp. zn. I. ÚS 1575/16.

zákonů a jde o praktický výklad při aplikaci základních práv. Ústavněkonformní výklad tedy znamená, že soudy mají uvážit lidskoprávní rozměr dané věci a rozhodnout tak, aby aplikací předpisu a svým výkladem tohoto předpisu neporušily žádné základní lidské právo. Ústavněkonformní výklad je tak třeba upřednostnit před zrušením zákona, ke zrušení předpisu či jeho ustanovení by mělo dojít s ohledem na právní jistotu v případě, kdy by ústavněkonformní výklad představoval značnou kreativitu soudu a konkrétní situace by měla nastávat v praxi často.²³

Jelikož je pro moji práci stěžejní článek 12 Úmluvy o právech dítěte, uvádím zde jeho znění, které budu pak rozkládat na jednotlivé díly, a těmito díly se zabývat. Dle odstavce prvního *státy zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. V odstavci druhém je pak specifikováno, jak toto právo realizovat v řízení, jde o poskytnutí možnosti dítěti, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*

Článek 12 posouvá dítě z pozice pasivního objektu práva, jež potřebuje ochranu dospělých, do role aktivního účastníka v rozhodovacím procesu ve všech společenských směrech. Tento článek je právě proto považován za životně důležitou součást Úmluvy o právech dítěte, poněvadž uznává dítě jako kompletní lidskou bytost nadanou osobností a schopností podílet se na fungování společnosti, a vede k přehodnocení vztahu mezi dětmi a dospělými. Už od narození je podle něj dítě aktivním člověkem, jež přemýšlí a učí se, a jehož schopnost vytvářet názor na záležitosti, které ho ovlivňují, se vyvíjí. Z těchto důvodů ho lze mít za jedno z nejdůležitějších, ale také nejdiskutabilnějších práv této Úmluvy.²⁴

Citovaný článek bývá často titulován jako právo dítěte být slyšeno. Takové označení je však nepřesné, neboť Úmluva o právech dítěte zjevně dítěti deklaruje víc než jen slyšení – jde o zajištění zohlednění názoru dítěte, což zahrnuje uvážení zájmů a představ dítěte při rozhodování věci, jež se ho dotýká. Pojem participace a participační práva dětí tak zahrnuje vyjádření a vyslechnutí názoru dítěte a také jeho zohlednění a přiznání náležité váhy tomuto názoru.²⁵

²³ KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha: Leges, 2020, s. 16-17.

²⁴ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 398-399.

²⁵ KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal of Children's Rights*, 2010. vol. 18, no. 4, p. 501-502.

Zapojování dětí do rozhodovacího procesu a vytvoření prostoru pro jejich vyjádření pak vede k výchově dospělého občana schopného utvořit si svůj názor, vlastní postoj zastávat, a to vše činit s vědomím následků rozhodnutí pro jeho život v jeho rozličných oblastech. Takový dospělý občan je pak aktivním a užitečným členem dané komunity i společnosti jako takové.²⁶

Konečně je třeba ještě participační práva zakotvená v článku 12 odlišit od (obecné) svobody projevu a práva na informace. Tato práva jsou klíčovou součástí participačních práv, článek 12 však obsahuje *aktivní povinnost smluvních států usnadnit a umožnit skutečné vyjádření názoru dítěte a dát tomuto názoru váhu*²⁷. Nejde tedy o nějaké alternativní vyjádření svobody projevu a práva na informace, naopak jde o exkluzivní právo náležející dítěti složené z několika komponentů včetně možnosti názor sdělit a tento názor nezlehčovat.²⁸

Schopnost dítěte vyjádřit názor se odvíjí od jeho věku a stupně vyspělosti, posouzení této vyspělosti je pak důvodem k ospravedlnění jisté ochrany (anebo naopak omezení této ochrany) u dětí, které si neuvědomují buďto ovlivnění svého názoru či vliv vyjádřeného názoru na jejich život, a to s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Avšak nejlepší zájem dítěte nemá sloužit jako *trumf dospělého k převážení názoru dítěte*.²⁹ Je-li zřejmé, že dítě je schopno si názor vytvořit a vyjádřit jej, není důvod ke zpochybňování tohoto názoru, a naopak.

Nejlepší zájem dítěte je zakotven v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož jde o přední hledisko činnosti týkající se dětí v soukromých či veřejných zařízeních sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Jde o právo dítěte s cílem zajistit výkon všech práv zakotvených v Úmluvě o právech dítěte účinně a úplně³⁰; jeho obsah je nutno určit vždy dle okolností konkrétního případu, definovat jej individuálně a flexibilně³¹. Všeobecný komentář zásadně propojuje článek 3 odst. 1 Úmluvy s článkem 12, stanovuje, že se tyto články doplňují – prvních z nich má za cíl nejlepší zájem dítěte realizovat, druhý pak zakotvuje postup pro naslouchání názorů dítěte a jejich zahrnutí do hodnocení otázek týkajících se dítěte včetně jeho nejlepšího zájmu.³²

²⁶ Committee on the Rights of the Child. *General Comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence*, para. 24.

²⁷ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 402.

²⁸ Tamtéž, s. 401.

²⁹ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 403.

³⁰ Výbor pro práva dítěte. *Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska*, odst. 4.

³¹ Tamtéž, odst. 32.

³² Tamtéž, odst. 43.

Pro posuzování nejlepšího zájmu dítěte vymezuje faktory, jež je nutné zohlednit - hned na prvním místě uvádí názory dítěte.³³ Z toho vyplývá, že dle Výboru pro práva dítěte není možné správně zjistit nejlepší zájem konkrétního dítěte, aniž by tomuto dítěti nebyl dán prostor pro vyjádření názoru. Při určení obsahu nejlepšího zájmu dítěte musíme také zohlednit rozvíjející se schopnosti dítěte – *čím více dítě ví, čím více toho prožilo a čím více věcem rozumí, tím více musí rodič, opatrovník nebo jiné osoby právně za něj odpovědné změnit své vedení a poučování do připomínek a rad, a později do výměr názorů rovného s rovným.*³⁴

2.2 Dítě schopno vyjádřit svůj názor

Článek 12 rozšiřuje definici dítěte o podmínku, že musí jít o dítě schopné vytvořit si vlastní názor, přičemž tato schopnost nemůže být zkoumána optikou dospělého jedince, naopak je třeba zohlednit fakt, že názor dítěte může být vyjádřen různými způsoby, a je na dospělých, aby objevovali, podporovali, a nikoliv znevažovali tyto způsoby. Dítě nemusí být schopno vyjádřit názor na úrovni dospělého, postačuje, že si uvědomuje vyjádření svého názoru.³⁵

Smluvní strany Úmluvy o právech dítěte mají tedy pozitivní závazek k zajištění podmínek pro dítě, aby si mohlo vytvořit samostatný a nezávislý názor; musí tedy vycházet z předpokladu, že dítě je schopno takový názor si vytvořit, nikoliv naopak.³⁶ Tuto podmínku tedy nejde vykládat restriktivně a omezovat ji věkem či jinými podmínkami, naopak je potřeba ji vykládat v co nejširší možné míře. Participační práva dětí a také právo dětí na respektování a ochranu jejich autonomie s přihlédnutím k jejich rozvíjejícím schopnostem náleží všem dětem bez ohledu na jejich věk.³⁷ Dle výzkumu Výboru pro práva dítěte je dítě schopno vyjádřit svůj názor už od nejtělejšího věku, to i přes to, že doposud svůj názor neumí sdělit pomocí slov.³⁸ Z tohoto důvodu je projevení názoru dítěte možné i neverbálně – například hrou, kreslením, malováním, mimikou či dokonce řečí těla – prostředky, jimiž i ty nejmenší děti mohou projevit svůj názor či přání.³⁹ Dětem s handicapem by mělo být

³³ Výbor pro práva dítěte. *Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska*, odst. 52.

³⁴ Tamtéž, odst. 34.

³⁵ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 402.

³⁶ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 20.

³⁷ DUŠKOVÁ, Šárka, KOUŘILOVÁ, Kamila, HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 10. listopadu 2020].

³⁸ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 21.

³⁹ KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal of Children's Rights*, 2010. vol. 18, no. 4, p. 507.

umožněno svůj názor projevit prostředky zohledňujícími jejich možnosti a dovednosti, podobně tak dětem nemluvícím stejným jazykem jako většinová společnost.⁴⁰

Z výše uvedeného důvodu Úmluva nestanovuje dítěti žádný věkový limit pro vyjádření názoru. Dítě také nemusí chápat všechny jednotlivosti dané věci, jež se ho dotýká, je však nutné, aby dítě chápalo problematiku dostatečně k vytvoření názoru⁴¹ a aby si bylo vědomo, že vyjadřuje názor k něčemu, co se ho dotýká. Pak je nutno upřednostnit projevení názoru dítěte před názorem rodiče či jiné osoby; smluvní státy musí zamezit tomu, aby v důsledku zkoumání takové schopnosti dítěte bylo dítěti znemožněno uplatnit své právo. V tomto důsledku by mělo být umožněno velké části dětí projevit svůj názor pouze se zkoumáním toho, zda jsou konkrétní jedinci schopni vytvořit si svůj názor a názor vyjádřit bez ohledu na to, jakým způsobem k tomu dojde.⁴²

2.3 Právo svobodně vyjádřit názor

Právo svobodně vyjádřit svůj názor je jedním z nejstarších ústavně zaručených práv a bývá považováno za přirozené právo každého jednotlivce. Jde o neoddelitelnou součást osobnosti člověka, nadto také souvisí s demokracií či kontrolou veřejné moci.⁴³

Dítě má dle článku 12 právo svobodně vyjádřit svůj názor ve všech oblastech, jež se ho dotýkají, přičemž tento článek zakotvuje dvě složky tohoto práva. Zaprvé, jde o právo a nikoliv povinnost – nelze proto na dítě vytvářet nátlak, aby názor vyjádřilo, naopak by si mělo dítě zvolit, zda chce svůj názor vyjádřit či nikoliv, může i mlčet. Nelze také tlačit na dítě či jej ovlivňovat, aby jako svůj názor vyjádřilo názor někoho jiného. Zadruhé, musí být zvoleno bezpečné místo vhodné s ohledem na věk dítěte, abychom efektivně zjistili názor dítěte.⁴⁴

Musí být také zajištěno, aby dítě mohlo vyjádřit svůj názor bez obavy z trestu, toto je podpořeno článkem 19, jež zakotvuje povinnost států chránit dítě před újmou. Článek 19 má za cíl zesílit opatření k ukončení násilí na dětech, což se vztahuje také na participační práva dětí a celkově na uplatňování práv zakotvených v Úmluvě. Konkrétně v souvislosti s článkem 12 Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje důležitost citlivého přístupu v řízeních, v nichž se vyskytuje násilí, za zásadní také považuje zapojení dětí do tvorby a rozvíjení preventivních strategických programů na školách (zejména při prevenci šikany a dalších forem násilí ve

⁴⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 21.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 405-406.

⁴³ BARTOŇ, Michal. In: BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s.376-377.

⁴⁴ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 407.

škole). Také by mělo docházet k podpoře iniciativ rozvíjející vlastní schopnosti dítěte a snižující násilí, programů znovu integrující a zotavující děti i kolektivy právě prostřednictvím participace utlačovaných či diskriminovaných dětí.⁴⁵

Při vytváření podmínek pro vyjádření názoru dítěte musí státý zohlednit situaci konkrétního dítěte – prostředí a sociální situaci, v němž se dítě cítí bezpečně a také respektováno. Zároveň by k výsledku či dotazování dítěte nemělo docházet častěji, než je nezbytné, zejména v citlivých věcech, aby nedocházelo ke traumatizování dítěte.⁴⁶ Na národní úrovni toto potvrdil Ústavní soud, uznal výslech dítěte jako zásadní část dokazování, *nemůže a nesmí představovat absolutní povinnost, ale naopak musí být předmětem pečlivého posouzení v závislosti na požadavcích spojených s nejvlastnějším zájmem dítěte v každém konkrétním případě*, včetně rizik na duševní zdraví a následný vývoj.⁴⁷

Obecně, děti vnímají svět jinak než dospělí, z tohoto důvodu jim musí být umožněno vyjádřit názor různými způsoby; jenom proto, že se děti jinak vyjadřují, nelze odmítnout jejich právo na sdělení svého pohledu. Stejně tak jim nelze právo odepřít s odůvodněním, že jejich názor není zcela jasný či čitelný.⁴⁸ Dítě může svůj názor vyjádřit slovy – ústně (strukturované nebo polostrukturované rozhovory) či písemně (deníky, eseje, vzpomínky), ale využít další rozličné možnosti jakými jsou kreslení, mapy, diagramy, fotografie a podobné vizuální prostředky, gesta, hraní rolí, písničky, tanec, znaková řeč či dokonce emoční projevy jako smích a pláč, nebo už zmíněné mlčení.⁴⁹

Aby dítě mohlo plně využít své právo, je potřeba ho informovat o dané věci, možnostech, možných rozhodnutích a jejich důsledcích, také způsobech a podmínkách dotazování. Za poskytnutí těchto informací jsou zodpovědné ty osoby, jež dítě vyslychají, dále rodiče či jeho poručník.⁵⁰ V konkrétním případě je třeba zvážit, která z osob bude nejvhodnější pro poskytnutí informací, jelikož vyjádření názoru pro dítě může (a pravděpodobně bude) představovat citlivou záležitost. Z toho důvodu by dítěti měla být dána možnost například zvolit si mezi rodiči, u jiné osoby poskytující informaci by mělo jít o osobu kvalifikovanou v oblasti pedagogiky nebo psychologie, zejména by měla být nestranná

⁴⁵ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 13 z roku 2011*, odst. 1 a 55.

⁴⁶ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 23-24.

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/13 (N 166/74 SbNU 433), bod 26.

⁴⁸ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 407.

⁴⁹ WILKINSON, John. *Children and Participation: Research, monitoring and evaluation with children and young people* [online]. Save the Children, 2000, s. 17-24. Dostupné z: <<https://www.participatorymethods.org/resource/children-and-participation-research-monitoring-and-evaluation-children-and-young-people>>.

⁵⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 24.

jako nástroj prevence před manipulací dítěte.⁵¹ Informování dítěte je zásadním komponentem participačního práva dítěte, neboť je předpokladem pro vyjádření názoru dítěte.⁵²

Dostatečné informování dítěte spojil Evropský soud pro lidská práva s právem na spravedlivý proces zakotveném v článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁵³ v rozhodnutí S.C. proti Spojenému království. Toto rozhodnutí se týkalo jedenáctiletého dítěte souzeného pro trestný čin. Evropský soud pro lidská práva deklaroval, že aby se dítě skutečně účastnilo řízení, je nutné, aby mělo přehled o povaze řízení a vyšetřování, co pro něj řízení znamená a co mu hrozí, stejně tak aby rozumělo svému právu na obhajobu a znalo své právo nevypovídat.⁵⁴

Na národní úrovni v souvislosti s článkem 36 Listiny základních práv a svobod toto zdůraznil Ústavní soud v rozhodnutí v případě očkování jedenáctileté dívky. S dívkou sice soud prvního stupně provedl pohovor, avšak nikdo jí nevysvětlil ani neposkytl informace o probíhajícím řízení, natož jak a proč soud rozhodl. Toto napravil až Ústavní soud právě v souladu s článkem 12 Úmluvy o právech dítěte. Seznámil dívku s řízením, rozhodnutím a také odůvodnil, jak a proč bylo naloženo s jejím názorem.⁵⁵

2.4 Ve věcech, které se dítěte dotýkají

Podoba této podmínky v článku 12 byla při tvorbě Úmluvy o právech dítěte značně diskutována. Různé státy měly rozdílné pohledy, zda má jít o omezení práva dítěte vyjádřit svůj názor pouze na případy, jež se ho dotýkají (například tehdejší Svaz sovětských socialistických republik) či naopak o jisté zdůraznění (například Japonsko).⁵⁶ Tato základní podmínka je pojmána široce, bylo odmítnuto definování oblastí, jež se dítěte dotýkají, seznamem.⁵⁷

Při určování, co tedy je záležitostí, jež se dotýká dítěte, je důležité, aby bylo dáno alespoň nějaké propojení mezi danou věcí a dítětem.⁵⁸ Musí jít přitom o věc mající přímý vliv

⁵¹ HRUBÁ, Michaela. *Procesní práva dítěte – právo být slyšeno* [online]. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Dny práva 2008. Dostupné z: <<https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/4obcan.html>>.

⁵² Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 24.

⁵³ Sdělení č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů tuto Úmluvu navazujících, čl. 6.

⁵⁴ Rozsudek ESLP ze dne 15. 6. 2004, *S. C. proti Spojenému Království*, č. 60958/00.

⁵⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18 (N 165/91 SbNU 61).

⁵⁶ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 408.

⁵⁷ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 25-26.

⁵⁸ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 408.

na život dítěte⁵⁹; pojetí je přitom poměrně problematické. Jak moc přímý vliv to musí být; v textu nejsou obsaženy žádné podmínky; jak tedy vnímají tato slova státy, jež už při tvorbě Úmluvy a následně projevovaly výhrady? Lze všeobecně říct, že čím více daná situace dopadá na život dítěte, tím větší prostor by státy měly k projevení názoru dítěti dát. Avšak právo dítěte vyjádřit svůj názor by nemělo být omezeno jenom proto, že dopad na jeho život je nepřímý či marginální.⁶⁰ Toto právo se neuplatní jen tehdy, když daná věc dopadá na jednotlivé dítě, ale také při dopadu na děti začleněné do skupiny, například školní třída, děti s postižením.⁶¹

K naplnění tohoto práva je nutné určit konkrétní záležitosti dané věci, jež mají vliv na život dítěte. Důležité však je, že realizaci práva nemůže bránit skutečnost, že si dítě tento dopad neuvědomuje; je na státech, aby zajistily povědomost dítěte, což je stanoveno v článku 13 v právu dítěte na informace.⁶²

Výbor pro práva dítěte ve Všeobecném komentáři uvedl několik oblastí, jež typicky mívají vliv na životy dítěte – rodina; alternativní péče; zdravotnická péče; výuka a škola; hra, rekreace, sportovní a kulturní činnosti; pracovní záležitosti; případy, kdy dochází k násilí; rozvoj prevenčních strategií; imigrační a azylová řízení; krizové situace; národní a mezinárodní kontext (touto oblastí se myslí zapojení dětí do komunit v dětských parlamentech, radách či konferencích, jejichž prostřednictvím mohou děti ovlivnit například vybavenost hřišť či knihoven a kulturních zařízení, v mezinárodním kontextu Výbor uvádí světové summity pro děti pořádané Valným shromážděním, ale také obecně dětské organizace zapojené do monitorovacího procesu přijetí a dodržování práv dítěte smluvními státy).⁶³ Samozřejmě, že těchto záležitostí je celá řada, nejde tedy o úplný seznam, spíše o upozornění jak na typické oblasti, tak na oblasti, kde se na názor dítěte zapomíná.⁶⁴

⁵⁹ LUCKER-BABEL, Marie-Francoise. The Right of the Child to Express Views and to Be Heard: An Attempt to Interpret Article 12 of the Convention on the Right of the Child. *International Journal of the Children's Rights*, 1995, vol. 3, no 3 & 4, s. 396.

⁶⁰ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 408.

⁶¹ KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal of Children's Rights*, 2010. vol. 18, no. 4, p. 501-502. Též Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 9.

⁶² LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 409.

⁶³ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 88-129.

⁶⁴ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 409.

2.5 Věnování náležitě pozornosti názorům dítěte odpovídající věku a úrovni vyspělosti dítěte

Doposud uvedené podmínky článku 12 by nebyly dostačující k naplnění participačních práv dítěte, pokud by jeho názor nebyl brán vážně. Výbor pro práva dítěte jasně stanovil, že nestačí dítě pouze vyslechnout – je-li konkrétní dítě schopno vyjádřit názor, musíme jeho názor brát vážně.⁶⁵ Z této dikce je zřejmé, že při rozhodování ve věcech, jež se dítěte dotýkají, není možné názor dítěte odmítnout či přehlédnout; jde o zásadní historický pokrok oproti dřívějším postupům a snahám nezohledňovat a ignorovat názory dítěte. Podstatnou otázkou pak je, jakou důležitost je nutné přisoudit názoru dítěte a jak vážně tento názor brát.⁶⁶

K posouzení vážnosti názoru dítěte jsou v článku 12 obsaženy dvě vodítka, totiž věk a vyspělost. Tato vodítka mohou být zavádějící a je třeba určit, které z nich je důležitější. Při přikládání váhy názoru dítěte je třeba více zohlednit jeho vyspělost, zralost. Nabízí se předpoklad, že věk se shoduje se zralostí a čím je dítě starší a vyspělejší, tím větší pozornost a váha musí být jeho názoru přikládána. Avšak tento předpoklad nemůže být dogmatický a dá se vyvrátit v konkrétním případě s ohledem na různou rychlost a různé okolnosti dospívání dětí.⁶⁷

Toto podotýká i Výbor pro práva dítěte, totiž že se nelze omezit pouze na věk, protože schopnost porozumět neroste spolu s biologickým věkem u všech dětí stejně, na tuto schopnost mají vliv faktory jako jsou informace, zkušenosti, prostředí, úroveň podpory a kulturní a sociální očekávání.⁶⁸ Z toho vyplývá, že věk může být použit jako obecný ukazatel předpokládající určitou úroveň porozumění, nelze však u tohoto zůstat a je třeba prokazovat způsobilost konkrétního dítěte rozhodovat o věcech, jež se ho dotýkají.⁶⁹

Vyspělost pro účely článku 12 lze definovat jako *schopnost dítěte vyjádřit svůj názor na danou záležitost rozumným a nezávislým způsobem*; zvážit musíme také konkrétní dopad dané věci na život dítěte – čím je dopad zásadnější, tím víc klíčové je správně posoudit vyspělost dítěte.⁷⁰ Důležitá je přitom momentální vyspělost a schopnost porozumění. Je nutné posoudit rozsah a úroveň pochopení dítěte důsledků jeho názoru, zvážením faktorů jako

⁶⁵ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 28.

⁶⁶ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 411.

⁶⁷ ARCHARD, David, UNIACKE, Suzanne. *The Child's Right to a Voice* [online], SpringerLink.com, 3. 12. 2020 [cit. 25. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11158-020-09491-z>>.

⁶⁸ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 28.

⁶⁹ ARCHARD, David, UNIACKE, Suzanne. *The Child's Right to a Voice* [online], SpringerLink.com, 3. 12. 2020 [cit. 25. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11158-020-09491-z>>.

⁷⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 29.

dopad názorů na jeho krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé zájmy, vliv na práva jiných osob nebo legitimní veřejné otázky (např. zdravotnictví či bezpečnost), či proveditelnost s ohledem na další relevantní problémy. Pak čím větší porozumění dané dítě vykazuje, tím vážněji je třeba jeho názor brát. Zároveň neplatí, že by dítě danou problematiku buď chápalo anebo nechápalo, stejně jako nelze dávat důležitost názoru jen v případech, kdy schopnost pochopení dítěte je stejná jako u dospělých.⁷¹

Jak jsem zmiňovala v úvodu této kapitoly, při zjišťování nejlepšího zájmu dítěte je třeba zohlednit jeho názor. Pokud tedy dítě projevuje dostatečnou úroveň vyspělosti a porozumění problematice, není možné zasah do jeho práv ospravedlnit právě argumentem nejlepšího zájmu dítěte. Nejde však o to, že by muselo dojít k rozhodnutí pouze podle názoru dítěte – v rozhodnutí je třeba vyvažovat dopad názoru na život dítěte spolu s jeho dopadem na životy ostatních zainteresovaných osob – dospělých i dětí, a také na legitimní společenské otázky.⁷²

Při přiznávání důležitosti či pozornosti názorům dítěte musí být uvážěn také dopad dané věci na život dítěte, platí při tom přímá úměra – čím větší dopad, tím větší důležitost názoru; pokud by byl dopad na ostatní osoby větší než na život dítěte, bude názoru dítěte přikládána menší důležitost.⁷³ Je také možné, že bude rozhodnuto v rozporu s názorem dítěte – zejména v případech ochrany práv jiných, ochrany veřejných zájmů.⁷⁴

Současně k naplnění participačních práv dítěte je nezbytné, aby dítě bylo informováno úměrně svému věku a vyspělosti, a to o tom, v jakém rozsahu byly jeho názory uváženy a proč nebylo rozhodnuto podle jeho (některých) pohledů. Úmluva státům ukládá povinnost, aby zajistily, že dítěti bude vysvětleno, jak bylo s jeho názory naloženo, proč bylo rozhodnuto právě takto a proč je toto rozhodnutí rozumné; a má to být s dítětem prodiskutováno podle jeho aktuální vyspělosti a po uvážení všech okolností.⁷⁵

Úmluva neurčuje, od jakého věku je dítě vyspělé, Výbor pro lidská práva odrazuje státy od stanovení takové hranice, naopak však vítá, že některé státy zavedly věk, od něž se převádí právo souhlasu v medicínských záležitostech přímo na dítě. Výbor však zdůrazňuje,

⁷¹ KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal of Children's Rights*, 2010, vol. 18, no. 4, p. 501-502.

⁷² Rozsudek ESLP ze dne 9. 5. 2006, *C proti Finsku*, č. 18249/02, odst. 58. Též LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 413.

⁷³ Tamtéž, s. 414.

⁷⁴ Rozsudek ESLP ze dne 9. 5. 2006, *C proti Finsku*, č. 18249/02, odst. 58 – národní soud kladl důraz na názor dítěte bez posouzení dalších faktorů včetně práv otce a tím dal dítěti „právo veta“ a porušil rovnováhu mezi zájmy dítěte a otce.

⁷⁵ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 415.

že i mladší děti mohou prokázat schopnost dát tento souhlas informovaně samy, to záleží na konkrétních okolnostech případu. Tyto okolnosti je vždy třeba posoudit. Případné určené věkové hranice mohou sloužit jako určitá vodítka, pak nemusí být vždy v rozporu s Úmluvou; vždy však musí být považovány za určitý předpoklad, nikoliv jasně danou hranici zbavující nutnosti zkoumat, zda si konkrétní dítě v konkrétní situaci uvědomuje všechny důsledky svého projeveného názoru.⁷⁶ Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje, že tato schopnost dítěte se rozvíjí, stejně jako považuje za zásadní uvážít, jak na vytváření názorů dítěte působí jeho rodiče.⁷⁷

Abych tuto podkapitolu shrnula – k naplnění participačních práv dítěte je nutné v první řadě dát dítěti možnost vyjádřit svůj názor (a to různými možnými způsoby, jež jsem popsala výše), poté však také dát názoru dítěti váhu. Výbor pro práva dítěte postup zahrnul do pěti kroků: 1. příprava (informování dítěte o jeho právu vyjádřit názor a dopadech názorů na řízení); 2. slyšení (samotné vyslechnutí dítěte v pozitivním a povzbuzujícím duchu); 3. vyhodnocení schopností dítěte (posouzení, zda je dítě schopno vyjádřit názor); 4. informace o váze přisouzené názoru dítěte (zpětná vazba dítěti o výsledku procesu a zohlednění jeho názorů); 5. stížnosti, opatření a náprava (existující legislativa zajišťující práva dítěte na možnost stížnosti).⁷⁸ Při tomto postupu je třeba zohlednit zejména vyspělost dítěte a jeho schopnost dané věci porozumět – čím vyspělejší a chápavější dítě je, tím větší důraz je třeba jeho názoru dát. Je přitom třeba mít na paměti, že vyspělost nemusí být přímo úměrná věku, je nutné ji posuzovat u konkrétního dítěte individuálně. Neplatí pak, že názor dítěte je jediný rozhodující faktor, musí být vážen s dalšími oprávněnými zájmy jednotlivců či společnosti.

2.6 Možnost dítěte být vyslyšeno v každém řízení, jež se ho dotýká

Dostáváme se k druhému odstavci článku 12, jež zakotvuje procesní podmínky naplnění participačních práv dítěte. Důležité je úvodem říct, že tyto dva odstavce jsou provázány. Aby dítě mohlo být slyšeno v řízení, je třeba naplnit podmínky prvého odstavce, jež jsem uvedla výše, konkrétně tedy dítě musí být schopno názor si vytvořit a pak jej vyjádřit. Zopakuji, že není nutné podle podmínek článku 12, aby dítě rozumělo každé jednotlivosti daného řízení a na každou mělo názor, postačí, pokud má názor a ten je schopno vyjádřit alespoň u jedné z nich.⁷⁹

⁷⁶LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 416.

⁷⁷ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 30.

⁷⁸ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 40-47.

⁷⁹ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 420.

Výbor pro práva dítěte vymezil, že tento článek se týká bez omezení všech soudních řízení týkajících se dítěte, zařadil sem například řízení týkající se odloučení rodičů, opatrovnická řízení či svěření do péče, také ale případy střetu dětí se zákonem či dětské oběti fyzického, psychického násilí či sexuálního zneužití nebo řízení ke zdravotnické péči a další. Za typická správní řízení označil rozhodování o vzdělání, zdraví, prostředí či ochraně dítěte. Zdůraznil, že právo dítěte být vyslechnut je nutné naplnit jak v řízeních zahájených dítětem, tak v řízeních zahájených jinými osobami.⁸⁰

Nutno však říct, že pojem „řízení“ nelze omezit pouze na řízení soudní a správní. Jednak toto potvrzuje samotný Výbor uznáním alternativních mechanismů řešení sporů (jakým je například mediace či rozhodčí řízení) za řízení⁸¹, tento závěr vychází také ze samotné Úmluvy o právech dítěte. Úmluva na několika místech konkretizuje participační a další práva dítěte v určitých řízeních, například článek 9 odst. 2 při oddělení dětí od rodičů zaručuje rodičům i dítěti možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska, článek 25 při svěření dítěte do péče, ochrany nebo léčení zakotvuje právo na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem, článek 37 písm. d) zaručuje dítěti zbavenému svobody právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné pomoci, stejně tak právo na odvolání, příkladů je v Úmluvě víc.⁸² Závěr, že by se práva dětí na vyjádření názoru vztahovala jen na řízení soudní, správní či trestní, by byl nepřiměřeně zužující.⁸³

K příležitosti výročí 30 let od přijetí Úmluvy o právech dítěte autoři McMellon a Tisdall analyzovali publikované články týkající se participačních práv dětí. Z této analýzy pak vyšlo více závěrů, jeden z nich považují za klíčový – ačkoliv všichni publicisté považují článek 12 za nejdůležitější článek Úmluvy, píšou o jeho nedostatečném naplňování. Nedostatečné naplňování se podle publicistů projevuje zejména v tom, že dospělí nedostatečně zapojují děti do řízení. Toto může být dáno různými důvody, počínaje nedostatkem porozumění či důvěry, konče pocitem, že děti jako slabší bytosti potřebují chránit. Řešení se přitom nabízí – jakmile dospělí budou ochotní řešit a sdílet moc a tím i řešení s dětmi, dojde k automatickému zlepšení a zaručení participačních práv dětí a také

⁸⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 31-32.

⁸¹ Tamtéž, odst. 31.

⁸² Dalšími příklady může být článek 21 a zohlednění zájmů dítěte v první řadě při osvojení; článek 40 odst. 2 vymezení práv dítěte v trestněprávním řízení.

⁸³ DUŠKOVÁ, Šárka. KOUŘILOVÁ, Kamila. HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 10. listopadu 2020].

zapojení dětí do řízení. Příznačné však je, že i po třiceti letech je toto stále považováno za „výzvu“.⁸⁴

Při zapojení dítěte do řízení není nutné, aby dítě bylo hlavním aktérem. Výbor pro práva dítěte uznává, že vliv na život dítěte může mít jak řízení, jež se ho dotýká přímo, tak i řízení týkající se jeho rodičů.⁸⁵ Pro posouzení, zda dítě do řízení zapojit, je třeba uvážit dopad na jeho život, tento dopad musí být skutečný. Podle míry dopadu na život dítěte pak soudy či jiné rozhodující orgány mají dát dítěti prostor k zapojení se. Dítě se přitom nemusí účastnit celého řízení, pokud k naplnění jeho práv v konkrétním případě postačí účast jen na části řízení. Zásadní je, že článek 12 by neměl být interpretován tak, že dítě nebude zapojeno, pokud není hlavním aktérem, důležité je posoudit dopad na jeho život a podle toho dítěti umožnit účast na řízení.⁸⁶

K dopadu řízení na dítě Ústavní soud vymezil čtyři kategorie řízení: 1. řízení přímo upravující práva či povinnosti dítěte (typicky řízení o péči či o styku s dítětem); 2. řízení upravující práva a povinnosti dítěte, jež se bezprostředně nedotýkají statusu dítěte (např. řízení o soukromoprávních závazcích či trestní řízení proti mladistvému pachateli); 3. řízení, v nichž není přímo účelem zasáhnout do právního postavení dítěte, ale má na dítě zprostředkovaný právní dopad (např. řízení o vyhoštění pečující osoby a navazující řízení); 4. řízení, jejichž účelem není přímo zasáhnout do právního postavení dítěte a mají pouze faktický dopad, nikoliv právní (např. řízení o výpovědi z pracovního poměru rodiče pečujícího o dítě). Tyto kategorie Ústavní soud rozdělil podle toho, jak rozhodující má být nejlepší zájem dítěte. V první kategorii prakticky vždy je nejlepší zájem rozhodujícím kritériem, ve druhé a třetí je zásadní, ale může být převážen jiným zájmem, ve čtvrté kategorii není povinnost k nejlepšímu zájmu přihlížet.⁸⁷

Závěry, k nimž dospěl Ústavní soud, nepovažuji za šťastné. Nejlepší zájem dítěte spolu se schopností dítěte vyjádřit se musí být vždy posuzovány individuálně. Obávám se, že zakotvení těchto kategorií může vést k tomu, že soudy s ohledem na závaznost rozhodnutí Ústavního soudu budou mechanicky posuzovat řízení v dané kategorii a nebudou se individuálně věnovat konkrétním okolnostem. Diskutabilní také dle mého názoru je, zda

⁸⁴ MCMELLON, Christina. TISDALL, E. Kay M. *Children and Young People's Participation Rights: Looking Backwards and Moving Forwards* [online]. Brill.com, 10. května 2020 [cit. 28. října 2021]. Dostupné z: <https://brill.com/view/journals/chil/28/1/article-p157_157.xml#R000068>.

⁸⁵ Výbor pro práva dítěte. *Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska*, odst. 28.

⁸⁶ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 421-422.

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, body 52-53.

řízení o vyhoštění pečující osoby opravdu nemá zásadní vliv na právní sféru dítěte a nemělo by tedy docházet k posouzení nejlepšího zájmu dítěte.

Pro výpověď dítěte je také důležité poskytnout vhodné prostředí – nesmí jít o prostředí nepřátelské, nepřiměřené věku či necitlivé, naopak musí být přístupné a přiměřené dětem. Toho lze dosáhnout pomocí vyškoleného personálu, vzhledu místnosti (soudní síně) i oblečení zúčastněných osob (soudce v civilním oblečení může na dítě působit přívětivějším a otevřenějším dojmem než v taláru, stejně tak právní zástupci).⁸⁸

V České republice je standardizovaná podoba výslechových místností pro dítě účastníci se trestního řízení, aby při řízení byl navozen pocit bezpečí, a to především barvami stěn, výzdobou, květinami, dětskými hračkami a obrázky. Zároveň však vybavení nesmí dítě rozptylovat a má být vhodné jak pro nejmenší děti, tak pro dospívající. Je také zdůrazněna potřeba demonstračních panenek.⁸⁹

Mám za to, že vhodné prostředí pro dítě není zásadní pouze v trestněprávních řízeních, zdůraznění pro trestněprávní řízení podtrhuje citlivost a důležitost těchto zdánlivě nedůležitých faktorů, jež tvoří dílek participačního práva dítěte při jeho zapojení do řízení. Vhodné prostředí může ještě více než u dospělých navodit dítěti pocit bezpečí a tím i podpořit jeho ochotu a schopnost o dané věci věrohodně hovořit.⁹⁰

2.7 Možnosti zapojení dítěte v řízení

Článek 12 Úmluvy ve svém druhém odstavci ustanovuje tři způsoby, jak může dítě být slyšeno v řízení – přímo, prostřednictvím zástupce nebo prostřednictvím příslušného orgánu. Výbor pro práva dítěte k tomuto uvádí, že pokud se dítě rozhodne vyjádřit svůj názor a bude vyslechnuto, má toto dítě mít možnost vybrat si způsob výslechu. Zároveň Výbor zdůrazňuje své doporučení vyslechnout dítě ve všech řízeních vždycky, pokud je to možné.⁹¹

Z vyjádření Výboru by se mohlo zdát, že existuje požadavek, aby státy v každém řízení zajišťovaly dítěti všechny tři varianty a dítě si mohlo vybrat. Takový požadavek by však nebyl rozumný, zejména s ohledem na rozmanitost řízení, respektive věcí, jež jsou předmětem řízení, také ale s ohledem na odlišnosti samotných dětí. Lze si představit případy, zejména trestněprávních věcí, v nichž je dítě obětí jakékoliv formy násilí, kdy bude vhodnější děti nezapojovat přímo a tím je ochránit. Nelze proto jednoduše říct, že pokud státy

⁸⁸ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 33.

⁸⁹ Expertní tým. *Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení* [online]. Mvcr.cz, červen 2011 [cit. 28. října 2021]. Dostupné na: <<https://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-na-detech-standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>>.

⁹⁰ NETÍK, Karel. NETÍKOVÁ, Daria. HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 13.

⁹¹ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 34.

nezajišťují všechny tři možnosti, jejich postup není v souladu s článkem 12 – nejdůležitější je posouzení, který z modelů participace nejlépe v konkrétním případě umožní konkrétnímu dítěti zapojení do řízení. Tedy který z nich bude v nejlepším zájmu dítěte s ohledem na okolnosti, a který umožní dítěti efektivní zjištění a posouzení jeho názoru.⁹² Opakují se tedy stěžejní aspekty, sice individuální posouzení daného případu a nejlepší zájem dítěte.

Ústavní soud také judikoval, že právo dítěte slyšet nepovažuje za pouhou možnost vyjádření názoru, vykládá je v širším kontextu práva být přítomen projednávání věci, jež se ho dotýká, a považuje jej za záruku, že nebude o dítěti rozhodováno bez jeho účasti. Právo dítěte slyšet má za důležité, jelikož dává dítěti najevo, že není pouhým pasivním objektem řízení a událostí, naopak že je subjektem práv a účastní se řízení jako jeho účastník.⁹³

Nedostatečné dodržování práva dítěte být slyšeno České republice vytýkal Výbor pro práva dítěte ve svém Závěrečném doporučení z roku 2011. Vyjádřil obavu, že v zemi přetrvává tradiční pojetí dítěte coby předmětu, a nikoliv subjektů práv, z tohoto důvodu pak ne všechna řízení umožňují dítě vyjádřit svůj názor přímo výsledkem či pomocí zástupce. Zejména vyjádřil znepokojení v řízeních ve věcech opatrovnictví či rodinněprávních, v nichž se podle něj v České republice neberou v potaz názory dítěte.⁹⁴ Výbor proto České republice doporučil přijmout opatření, jež by umožnila efektivní slyšení názoru dítěte.⁹⁵ V novější zprávě z roku 2018 Výbor vyjádřil, že se situace v České republice zlepšila, vyjmenoval novou právní úpravu (nový občanský zákoník účinný od roku 2014 a zákon o zvláštních řízeních soudních s účinností téhož roku), díky níž došlo k vytvoření příležitostí pro děti a mladé lidi zapojit se do řízení, jež se jich dotýkají.⁹⁶

2.7.1 Přímé zapojení dítěte

Přímé zapojení a vyjádření dítěte je prvním z uvedených způsobů výsledku dítěte. Jak jsem uvedla výše, Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje požadavek vyslechnout dítě kdykoliv, kdy je to možné. Přímý výslech dítěte je logickým vyústěním nejenom tohoto požadavku. Jsou-li naplněny dosud zmiňované podmínky, zejména schopnost dítěte vytvořit si a vyjádřit

⁹² LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 423.

⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217), bod 38; nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08 (N 80/53 SbNU 11), bod 17.

⁹⁴ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of Convention CRC/C/CZE/3-4, bod 34 [online]. Dostupné z: <<https://undocs.org/CRC/C/CZE/CO/3-4>>.

⁹⁵ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of Convention CRC/C/CZE/3-4, bod 36 [online]. Dostupné z: <<https://undocs.org/CRC/C/CZE/CO/3-4>>.

⁹⁶ Committee on the Rights of the Child. Combined fifth and sixth periodic reports submitted by Czechia under article 44 of the Convention CRC/C/CZE/5-6, body 33-40 [online]. Dostupné z: <<https://undocs.org/CRC/C/CZE/5-6>>.

svůj názor a jeho schopnost porozumění dané věci, dává smysl, aby v souladu s jeho nejlepším zájmem mělo dítě prostor přímo vyjádřit svůj názor.

Je však možné, že v konkrétním případě nebude vhodné či možné dítě přímo zapojovat do řízení – například dítě si z jakéhokoliv důvodu nepřeje vyjadřovat svůj názor přímo v řízení; existuje riziko sekundární viktimizace či jiných psychických následků pro dítě; nebo národní procesní řády v daném případě preferují odborné zastoupení dospělého i dítěte. Důležité je také posoudit, zda přímé zapojení je vhodné pro dítě s ohledem na jeho nejlepší zájem, například v případě, kdy by šlo o odepření spravedlnosti, protože dítě nechápe všechny aspekty řízení.⁹⁷

K otázce přímého zapojení a vyslechnutí dítěte při řízení se vyjádřil v českém kontextu také Evropský soud pro lidská práva ve věci *Havelka a ostatní proti České republice*. Šlo o případ umístění nezletilých dětí do ústavní výchovy pro nedostatečné podmínky v rodině, v dané době bylo dětem jedenáct, dvanáct a třináct let, i tak ale děti nebyly přímo vyslechnuty i přesto, že šlo o věc, jež se jich přímo dotýkala. Soud shledal porušení článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zakotvující právo na respektování rodinného a soukromého života.⁹⁸

V jiném případě Evropský soud pro lidská práva neshledal porušení práv dítěte ani článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, když německé soudy nevyslechly malé dítě přímo. Šlo o řízení o styku, při zahájení řízení byly dítěti necelé čtyři roky, v odvolacím řízení bylo dítěti pět let a dva měsíce, dítě nebylo vyslechnuto přímo soudem s ohledem na posudek znalce. Znalecký posudek totiž konstatoval, že přímým výslechem a otázkou o tom, zda si dítě přeje setkávat se s otcem, by takto malé dítě mohlo mít z odpovědi pocit viny, jelikož by mohlo mít za to, že jeho odpověď rozhodne. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že není možné mluvit o povinnosti soudů vyslechnout dítě v otázce styku s rodičem, který nemá dítě v péči, je nutno posoudit konkrétní okolnosti daného případu a uvážit věk a vyspělost dítěte.⁹⁹

Výbor pro práva dítěte se také vyjadřoval ke způsobu přímého slyšení dítěte, a to tak, že by mělo být upřednostněno vyslýchání dítěte v *důvěrných podmínkách (conditions of confidentiality)* a nikoliv u *veřejného jednání (open court)*.¹⁰⁰ Princip veřejnosti je obecně považován za formu společenské kontroly soudní moci, posiluje také nezávislost a

⁹⁷ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 424.

⁹⁸ Rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2007, *Havelka a ostatní proti České republice*, č. 23499/06, odst. 62.

⁹⁹ Rozsudek velkého senátu ESPL ze dne 8. 7. 2003, *Sahin proti Německu*, č. 30943/96, odst. 73-74.

¹⁰⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 42.

neustrannost soudů a transparentnost soudní moci, vše dohromady pak prohlubuje důvěru účastníků a veřejnosti v soudy.¹⁰¹ Avšak už samotná Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod v článku 6 odst. 1 předpokládá případy, kdy je možné a vhodné vyloučit z řízení veřejnost. Evropský soud pro lidská práva judikoval, že v případě dítěte obviněného z trestného činu, u něž je dán velký zájem médií i veřejnosti, je nezbytné dítě vyslyšet tak, aby nebylo zastrašováno, a to s ohledem na věk a další vlastnosti a okolnosti dítěte; veřejný zájem přitom má být uspokojen jinak, například podáváním zpráv.¹⁰² Jde tak o jisté zdůraznění poměrování ochrany dítěte a jeho práv na veřejné projednání.

Zásadním dílkem je také úvaha o tom, kdo konkrétně bude s dítětem přímo komunikovat. Podle Výboru pro práva dítěte by mělo jít o dospělou osobu zapojenou do řízení, jež se dítěte týká (například učitel, pečovatel, sociální pracovník), nebo o rozhodující osobu v rámci instituce (jako například ředitel, soudce, správce) či odborník (lékař či psycholog).¹⁰³ Mělo by také jít spíše o rozhovor, a nikoliv o jednostranný výsledek.¹⁰⁴

Ke zmíněnému je nutno dodat, že Výbor pro práva dítěte vyjádřil doporučení, nikoliv nařízení, je tak na uvážení států, jak do svých právních řádů implementují požadavky na právo dítěte být slyšeno. Je možné například školit soudce, kdy a jak mají s dítětem mluvit, neboť soudce si musí být vědom toho, že dítě není pouhým zmenšeným dospělým, uvědomovat si zvláštnosti výslechu dítěte a ukázat značnou míru empatie a porozumění ve větší míře než při výslechu dospělého.¹⁰⁵ V případě, že by při výslechu dítěte nebyla zajištěna důvěrnost, dítěti by toto mělo být vysvětleno a také by mělo mít možnost rozhodnout, zda chce či nechce v rozhovoru pokračovat, či co chce v rámci rozhovoru sdělit.¹⁰⁶

2.7.2 Zástupce

Druhý způsob slyšení dítěte je prostřednictvím zástupce, jehož podkategorií je zastoupení příslušným orgánem. Jeho samostatné zmínění v článku 12 lze považovat za zdůraznění, že k reprezentování názoru dítěte nemusí sloužit individuální zástupce, dobře reprezentovat může i orgán či instituce. Může jít o instituci vládní i nevládní, také jím může být dětský ombudsman. Zásadní je, že aby konkrétní orgán byl vhodný k reprezentování názoru dítěte, musí být kompetentní a nezávislý.¹⁰⁷ V České republice je tímto orgánem nejčastěji orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), jehož agendu vykonávají krajské a

¹⁰¹ JIRÁSEK, Jiří. In: BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s.532.

¹⁰² Rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 1999, *V. proti Spojenému království*, č. 24888/94, odst. 87.

¹⁰³ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 41.

¹⁰⁴ Tamtéž, odst. 42.

¹⁰⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4, č. 9, s. 4.

¹⁰⁶ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 426-427.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 431.

obecní úřady. Jejich práva a povinnosti jsou zakotveny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí.¹⁰⁸ I přesto, že Úmluva o právech dítěte i národní úprava (viz níže) preferují přímé slyšení dítěte, česká soudní praxe ukazuje preferenci soudů vedoucí k nepřímému zjišťování názoru dítěte.¹⁰⁹

Zástupcem může být dle Výboru pro práva dítěte rodič či rodiče, právník anebo jiná osoba (například sociální pracovník).¹¹⁰ Nejde o uzavřený výčet zástupců, může jím být i učitel, přítel, sourozenec – neznamená to, že jím může být kdokoliv, mělo by jít o vhodného člověka, jež efektivně ochrání a využije práva dítěte.¹¹¹

Výbor zdůraznil, že zástupce musí mít na paměti, že zastupuje výlučně zájmy dítěte, a ne zájmy jiných osob (jako například rodičů), orgánů či institucí. Proto je třeba vyloučit zástupce, u něž by byl jen hrozila možnost střetu zájmů. Zástupce by měl mít také dostatečné znalosti a porozumění kroků v rozhodovacím procesu, stejně tak jako zkušenosti s prací s dětmi.¹¹² V případě zastoupení dítěte je také nezbytné, aby zástupce předal orgánu, jež ve věci rozhoduje, názory dítěte správně, bez dezinterpretací.¹¹³

Volba vhodného zástupce je důležitá také pro práci rozhodujícího soudce či jiného orgánu, aby dostatečně zjistil potřebné informace týkající se dítěte a mohl správně a informovaně rozhodnout. Zástupce také představuje jakousi záruku, že bude chráněn nejlepší zájem dítěte, zejména v situacích, kdy rodiče uzavírají dohody týkající se dítěte.¹¹⁴

Důležitostí vhodné volby zástupce a správné komunikace mezi dítětem a zástupcem a následně mezi zástupcem a soudem se zabýval také Evropský soud pro lidská práva. V případě tří nezletilých dětí, o jejichž poměrech bylo rozhodováno po smrti jejich matky, shledal porušení jak jejich práv na rodinný život, tak participačních práv. Orgán, jež měl děti zastupovat, nenavázal kontakt s dětmi, soudy jej nepřibraly do řízení či jej považovaly jen za zúčastněnou osobu. Nadto soud kritizoval už to, že soudy nezapojily děti přímo (či alespoň nejstarší z nich, jež mělo v době řízení 8-10 let). Národní soudy a orgány tak porušily nejlepší zájem dětí.¹¹⁵

¹⁰⁸ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 19 an.

¹⁰⁹ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 8, s. 271.

¹¹⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 35.

¹¹¹ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 427.

¹¹² Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 35-36.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ *Child Abuse and Neglect Litigation: A Manual for Judges* [online]. Washington, U. S. Gvt. Printing Office, 1981, s. 59.

¹¹⁵ Rozsudek ESLP ze dne 2. 2. 2016, N. TS. a ostatní proti Gruzii, č. 71776/12, body 78-79, 84.

Zástupce dítěte musí respektovat práva dítěte a volit takový postup, aby participační práva včetně autonomie dítěte naplňoval, a to s ohledem na rozumovou a volní vyspělost dítěte.¹¹⁶ Pro rodinněprávní případy Úmluva o výkonu práv dětí ve článku 10 vymezuje základní povinnosti zástupce dítěte, jež jsou rozděleny do tří oblastí: a) poskytovat dítěti příslušné informace; b) objasňovat dítěti důsledky, pokud bude jeho názoru vyhověno, dále možné důsledky jednání zástupce; c) zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudu. Oblasti pod písmeny a) a b) jsou svěřeny vnitrostátnímu právu. Článek 10 Úmluvy o výkonu práv dětí ve svém úvodu také zdůrazňuje, že úlohy zástupců musí být vykonávány tak, aby nebyly v rozporu s nejlepším zájmem dítěte.¹¹⁷

Zajímavou úvahou může být, zda bude vhodnějším zástupcem osoba s právním vzděláním či laik. U právníků je výhodou, že lépe rozumí procesním aspektům, což může být výhoda při reprezentování nejlepšího zájmu dítěte, také u komplexních kauz se lépe vyzná v otázkách práva i faktů, a umí aplikovat právo tak, aby chránil práva dítěte. Laik bude mít pravděpodobně více času a možností sám si vyšetřit daný případ, právní laik může mít vhodné profesní znalosti z oblasti vývoje dětí, psychologie a sociologie; a pravděpodobně bude také levnější než právník.¹¹⁸ Při pohledu na tento výčet se nabízí, aby tito zástupci spolupracovali (tedy aby dítě mělo zástupce dva) anebo aby zástupce právník konzultoval své kroky s odborníky na psychologii. Takový postup však není povinný a bude vždy na posouzení konkrétního případu, jak postupovat, aby byl naplněn nejlepší zájem dítěte.¹¹⁹

Ústavní soud se k otázce, zda bude vhodnějším zástupcem právník či laik, vyjádřil v souvislosti s povinnostmi a postavením kolizního opatrovníka ve sporném řízení tak, že kolizní opatrovník má svou funkci vykonávat s ohledem na standardy právního zástupce. Vymezil sice rozdíl mezi právním zástupcem a kolizním opatrovníkem (*kolizní opatrovník má pomoci soudu definovat a chránit nejlepší zájem dítěte, kdežto právní zástupce má hájit názory a stanoviska dětí*), jejich procesní povinnosti vůči dítěti jsou zcela shodné.¹²⁰ Tento závěr je třeba co do procesních povinností vztáhnout spolu s civilním sporným řízením na

¹¹⁶ DUŠKOVÁ, Šárka. KOUŘILOVÁ, Kamila. HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 10. listopadu 2020].

¹¹⁷ Předpis č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, ve znění pozdějších předpisů, čl. 10 odst. 1.

¹¹⁸ *Child Abuse and Neglect Litigation: A Manual for Judges* [online]. Washington, U. S. Gvt. Printing Office, 1981, s. 59-60.

¹¹⁹ DAVIDSON, Howard A. The Child's Right to Be Heard and Represented in Judicial Proceedings. *Pepperdine Law Review*, 1991, vol. 18, no. 255, p. 262.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217), body 46 a 50.

všechna řízení, jež se dotýkají dítěte. Zásadním korektivem pro výkon povinností zástupce bude nejlepší zájem dítěte.¹²¹

Výbor ministrů Rady Evropy v Pokynech o justici vstřícné k dětem se zabýval problematikou zastoupení dítěte, uvedl, že advokáti, jež zastupují děti, by měli být proškoleni jak v oblasti práv dětí, stejně tak v komunikaci s dětmi v souladu s úrovní chápání dětí. Měli by děti brát jako plnohodnotné klienty, přednést jejich názor a poskytnout dětem informace a vysvětlení o důsledcích názorů dítěte. Výbor ministrů Rady Evropy také zdůraznil, že dítěti musí být zajištěno na rodičích nezávislé zastoupení, a to zejména v případech hrozícího střetu zájmů, nebo kdy jsou údajnými pachateli rodiče či jiní členové rodiny.¹²²

Ústavní soud k tomu judikoval, že pro civilní sporné řízení by měl být s ohledem na nezbytnost právních znalostí ustanoven zástupce z řad advokátů. Bez právních znalostí podle Ústavního soudu nelze zastoupení dítěte považovat za dostačující. Ustanovil tak na základě případu, kdy dětem v řízení o neúčinnosti darovací smlouvy byl ustanoven OSPOD, jež sám uvedl, že z důvodu nedostatečné vlastní odborné kapacity musel vyhledat odbornou právní pomoc.¹²³ Nutnost právního zastoupení dítěte dovedl Ústavní soud také v rodinněprávních věcech, konkrétně v případech oddělení dítěte od rodičů, a také v případě umístění dítěte do pobytového zařízení. Tyto případy totiž přirovnal k zásahu do osobní svobody člověka a zdůraznil prioritu přímého slyšení, není-li to možné vzhledem k vývoji dítěte, poté zvolit kompetentního zástupce.¹²⁴

Výbor pro práva dítěte se nevyjadřuje k otázce, zda by zástupce dítěte měl „pouze“ tlumočit názory dítěte a řídit se jeho pokyny, anebo zda by měl posuzovat nejlepší zájem dítěte a touto optikou sdělovat názory dítěte. Tato úvaha je ponechána na státech a rozhodnout ji není jednoduché. Avšak je potřeba zmínit, že dítě by mělo vědět, jak zástupce s jeho názory naloží, postup zástupce by měl být dítěti popsán a vysvětlen. To zejména proto, aby se dítě necítilo podvedeno, že sice má zástupce, tento však nesděluje jeho názor, protože má za to, že dítě není schopno samo posoudit, co je v jeho nejlepším zájmu. Pokud v daném případě je dítě schopno jasně vyjádřit svůj názor, zástupce by jej měl sdělit soudu tak, jak se dítě projevilo. Bude pak na posouzení soudu, zda dítěti dá zástupce dva – jednoho k tlumočení názoru,

¹²¹ DUŠKOVÁ, Šárka. KOUŘILOVÁ, Kamila. HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 10. listopadu 2020].

¹²² Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17. listopadu 2010, odst. 37-43.

¹²³ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217), body 45 a 61.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08 (N 80/53 SbNU 11), bod 19. A DUŠKOVÁ, Šárka. KOUŘILOVÁ, Kamila. HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2021 [cit. 10. listopadu 2020].

druhého k posouzení nejlepšího zájmu; zda posoudí nejlepší zájem sám. Postup by však neměl být pro dítě matoucí, naopak by měl dítěti řízení objasňovat.¹²⁵

Mám za to, že volba vhodného zástupce je naprosto zásadní a bude se od ní odvíjet to, jak budou naplněna práva dítěte. Ten, kdo zástupce vybírá, by proto měl být co nejvíce obezřetný, a měl by si uvědomovat zodpovědnost této volby.

2.7.3 Zapojení dítěte v souladu s vnitrostátním právem

K poslednímu komponentu slyšení dítěte v řízení Výbor pro práva dítěte zdůraznil, že nesmí být chápán jako povolení státům vytvořit a používat pravidla, která by bránila uplatnit dítěti jeho práva. Naopak vede státy k dodržování pravidel spravedlivého procesu, mezi něž řadí také právo na obhajobu či právo nahlížet do spisu.¹²⁶

Totéž zdůraznil i Evropský soud pro lidská práva, sice že v řízení by rozhodující orgány měly zvážit věk, vyspělost a intelektuální a emoční schopnosti konkrétního dítěte.¹²⁷ Pokud toto nebude dodrženo, rozhodnutí může být napadeno a zrušeno, nahrazeno či vráceno k projednání.¹²⁸

Státům je ponechán prostor pro jejich uvážení, jaká procesní pravidla přijmou k naplnění participačních práv dítěte. Všechny by měly být v souladu jak s článkem 12, tak s celou Úmluvou o právech dítěte.¹²⁹

Výbor ve všeobecném komentáři vymezil oblasti a situaci, v nichž považuje za obzvlášť nutné vyslechnout názor dítěte, jde o: rozvod a odloučení; odloučení od rodičů a alternativní péče; adopce; v trestních řízeních (ať už je dítě pachatelem, svědkem či obětí); v administrativních řízeních (například při disciplinárních problémech ve škole či při žádosti o vydání řidičského průkazu). V těchto oblastech výbor zdůraznil, že je zásadní dát dítěti možnost vyjádřit se, jelikož se tato řízení obvykle dotýkají dítěte intenzivně, avšak neříká tím, že by v jiných řízeních prostor dítěti neměl být dán.¹³⁰

¹²⁵ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 428-430.

¹²⁶ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 37.

¹²⁷ Rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 1999, *V. proti Spojenému království*, č. 24888/94, odst. 84.

¹²⁸ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 38.

¹²⁹ LUNDY, Laura, TOBIN, John, PARKERS, Aisling. In: TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, s. 431.

¹³⁰ Výbor pro práva dítěte. *Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009*, odst. 49-65.

3 Vnitrostátní úprava participačních práv dětí

Článek 12 Úmluvy ve svém znění odkazuje na vnitrostátní úpravu, sice že dítě má být slyšeno v souladu s vnitrostátní právní úpravou. V této kapitole bych se ráda zabývala úpravou v českém právním řádu, konkrétně v občanském zákoníku, občanském soudním řádu a zákoně o zvláštních řízeních soudních.

3.1 Občanský zákoník

Stěžejním ustanovením je § 867, tento v odstavci prvním ukládá soudu povinnost před rozhodnutím sdělit dítěti potřebné informace k vytvoření názoru. Ve druhém odstavci pak dává návod, jak postupovat, pokud dítě není schopno porozumět informacím či si vytvořit názor – je třeba informovat a vyslechnout někoho, kdo bude chránit zájmy dítěte. Zároveň stanovuje vyvratitelnou domněnku, že dítě od dvanácti let je schopno přijmout informace a sdělit vlastní názor.

Z textu ustanovení je zjevné, že jde o naplnění závazků plynoucích ze článku 12 Úmluvy o právech dítěte. Občanský zákoník ukládá povinnost informovat dítě přímo soudům v souvislosti s článkem 6 Úmluvy o výkonu práv dětí, Úmluva o právech dítěte tuto povinnost rozšiřuje kromě vyslychajících osob také na rodiče a poručníka (viz výše). Komentované ustanovení zdůrazňuje povinnost soudů v řízeních, jelikož je nezbytné, aby dítě vědělo, k čemu a proč se vyjadřuje. Informace mají být poskytnuty úměrně věku a vyspělosti dítěte. Neznamená to však, že vždy musí dítě informovat výlučně soud – dítě může informovat i zástupce, je-li to v konkrétním případě vhodné.¹³¹

Mohlo by se zdát, že z ustanovení není zřejmé, co přesně jsou „potřebné informace“, jež mají být dítěti sděleny. Toto však musíme vykládat dle článku 2 Úmluvy o výkonu práv dětí, tedy že potřebnými informacemi jsou informace vhodné vzhledem k věku a chápání dítěte, poskytovány tak, aby mohlo plně užívat svá práva, a poskytnutím nebude způsobena újma dítěti. V informační povinnosti proto soud bude omezovat zásada nejlepšího zájmu dítěte, bude tedy nezbytné individuální posouzení dané věci a paušální odpověď, co jsou potřebné informace, není možná.¹³²

V tomto ustanovení považuji za nejdůležitější stanovenou hranici 12 let. Jak jsem již uvedla, jde o vyvratitelnou právní domněnku o schopnostech dítěte přijmout informace,

¹³¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. WESTPHALOVÁ, Lenka. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 854.

¹³² PTÁČEK, Lubomír. In: MELZER, Filip. TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. Praha: Leges, 2016, s. 1413.

vytvořit si názor na danou věc a názor vyjádřit. Soud by měl sice dítě starší dvanácti let zapojovat automaticky, avšak pokud zjistí, že dítě není schopno formulovat své názory, místo takového dítěte vyslechně jinou osobu. A naopak – i u mladších dětí soud musí zkoumat, zda je či není dítě schopno formulovat svůj názor, a i mladší dítě vyslechnout, pokud dle jeho informací schopno je. Na této vyvratitelné domněnce je zásadní, že pokud podle soudu dítě starší dvanácti let je schopno vytvořit si a vyjádřit názor, má povinnost vyslechnout toto dítě. Toto pravidlo nemusí soud následovat v individuálním případě po posouzení, že dítě není schopno názor vyjádřit.¹³³ Posouzení takových schopností dítěte musí provést sám soud, nelze jej ponechat ani na psychologovi či psychiatrovi, ani na OSPOD.¹³⁴ Domněnka dvanácti let tedy není domněnkou o tom, od kdy je dítě vyspělé, ale jde o domněnku zakotvující pozitivní povinnost soudu k přímému výslechu dítěte.¹³⁵

O hranici dvanácti let jako období inteligenčního dospívání judikoval Ústavní soud s odkazem na odbornou judikaturu už v roce 2008, z tohoto důvodu podle něj pak u dvanáctiletých a starších dětí není důvod pro odepření jejich práv na slyšení přímo soudem. Pokud by k přímému slyšení nedošlo a byla by využita jiná alternativa, bude nutné náležité odůvodnění takového postupu.¹³⁶ Ústavní soud tak hranici 12 let považuje za nejzazší možnou hranici pro vyjádření názoru před soudem, také však zdůrazňuje důležitost individuálního posouzení konkrétní věci a rozumovou a emocionální vyspělost konkrétního dítěte a má za to, že většina dětí je schopna vyjádřit se k budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení 10 let.¹³⁷

3.2 Občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních

V procesních předpisech jde o zakotvení procesních práv – občanský soudní řád (dále „OSŘ“) pro řízení sporná, zákon o zvláštních řízeních soudních (dále „ZŘS“) pro řízení nesporná. V občanskoprávních řízeních je nutné respektovat práva dítěte a také jejich zájmy, a to *minimálně stejně tak jako u zletilých osob*¹³⁸.

¹³³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. WESTPHALOVÁ, Lenka. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 855.

¹³⁴ HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7, č. 8, s. 7-13.

¹³⁵ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, roč. 29, č. 1. s. 147.

¹³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08 (N 80/53 SbNU 11), bod 19.

¹³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), bod 25. Nález Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2016, sp. zn. II. ÚS 3489/15 (N 71/81 SbNU 253), bod 25.

¹³⁸ KRÁLÍK, Michal. VAŠÍČEK, Jirí. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 413.

K procesním právům je také třeba zmínit, že ačkoliv se zdůrazňuje právo dítěte vytvořit názor a názor sdělit, názor se nemusí týkat výlučně předmětu řízení, dítě může vyjádřit názor i k tomu, jak by rádo procesně postupovalo. I v této rovině by soudy měly zjišťovat postoj dítěte, komunikovat o něm a v neposlední řadě vysvětlit následky takového postupu.¹³⁹

Pro sporná řízení jde o ustanovení § 100 odst. 3, jež je vlastně přepisem článku 12 Úmluvy o právech dítěte, jeho zachování i po přijetí ZŘS lze považovat za zdůraznění ochrany dítěte i ve sporných civilních řízeních. Citované ustanovení také zdůrazňuje, že by mělo docházet k přímému výslechu dítěte, zjištění zprostředkovaně by mělo být spíše výjimkou.¹⁴⁰

V tomto ustanovení je také zakotveno, že dítě jako nezletilý účastník si může zvolit důvěrníka, ten má právo účastnit se výslechu i v situaci, kdy není zákonným zástupcem či opatrovníkem. Soud musí dítě o jeho právu zvolit si důvěrníka poučit, vyjde-li v řízení najevo potřeba jeho ustanovení. Soud může vyloučit z výslechu důvěrníka, pokud by existovala podložená a důvodná obava, že za jeho přítomnosti dítě něco zamlčí či nebude hovořit pravdu.¹⁴¹ Z téhož důvodu může soud vyloučit z výslechu dítěte další osoby.¹⁴² Důležité také je, že soud není povinen zjišťovat názor dítěte, pokud se dítě možnosti vyjádření názoru zbavilo samo, typicky například svojí neúčastí bez omluvy. Soudy by neměly v řízení s nezletilým využívat instituty urychlující řízení a zvážít, zda je přiměřené použití platebního rozkazu.¹⁴³

Pokud dítě v souladu s § 100 odst. 3 OSŘ vyslovuje svůj názor, nejde o prokazování či zjišťování skutkového stavu, jde o sdělení názorů a přání na věc za tím účelem, pokud je to možné, aby k němu přihlédl soud při rozhodování. Je tedy nezbytné odlišit tento postup od situace, kdy je dítě vyslýcháno jako svědek či účastník, k nimž by mělo docházet pouze tehdy, nelze-li skutkový stav zjistit jinak.¹⁴⁴

¹³⁹ ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 8, s. 268.

¹⁴⁰ HOBLÍKOVÁ, Žaneta. KROPÁČKOVÁ, Jana. Zjišťování názoru dítěte v soudním řízení – mezioborová studie. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 10, s. 953.

¹⁴¹ SVOBODA, Karel. In: SVOBODA, Karel. SMOLÍK, Petr. LEVÝ, Jiří. ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 420.

¹⁴² KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4, č. 9, s. 4.

¹⁴³ SVOBODA, Karel. In: SVOBODA, Karel. SMOLÍK, Petr. LEVÝ, Jiří. ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 420.

¹⁴⁴ KRÁLÍK, Michal. VAŠÍČEK, Jiří. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 413.

Důležité je mít na paměti, že úprava způsobu zjištění názoru dítěte se dle OSŘ aplikuje i pro řízení dle ZŘS, a to s ohledem na jeho subsidiaritu zakotvenou v § 1 odst. 3 ZŘS.

Pro nesporná řízení je postavení nezletilého zakotveno v § 20 odst. 4 ZŘS. Ustanovení § 20 zakotvuje vyšetřovací zásadu, čtvrtý odstavce pak zakotvuje specifické postavení nezletilého, co se týče jeho informování o řízení, o důsledcích vyhovění jeho názoru i o důsledcích soudního rozhodnutí, to vše za předpokladu, že dítě je schopno pochopit situaci. Opět jde o zakotvení mezinárodněprávních závazků, jež mají za cíl neupírat dítěti jeho práva – nejde tedy pouze o informování dítěte, ale díky tomuto informování je dítě schopno naplňovat svá práva i v případě, kdy je zastoupeno.¹⁴⁵

Informační povinnost nemá být samoučelná, projeví se například v situaci, kdy návrhy zástupce a návrhy nezletilého jsou v rozporu – návrhy nezletilého nelze ignorovat jen pro to, že je má činit zástupce, soud má upřednostnit úkon více prospěšný nezletilému. Konečně toto ustanovení nebude dopadat pouze na nezletilé, lze jej využít při řízení s osobou, jejíž procesní způsobilost je z jiného důvodu omezena. Jde o *právní princip s širokým dopadem*.¹⁴⁶

Pro naplnění informační povinnosti neexistuje žádný doporučený standardizovaný postup – postup bude odlišný v závislosti na věku, rozumové vyspělosti a dalších vlastnostech dítěte, povaze a předmětu řízení a dalších okolnostech.¹⁴⁷

3.3 Česká právní úprava optikou ústavněprávních standardů

Z výše uvedeného vyplývá, že česká právní úprava obsahuje provedení článku 12 Úmluvy o právech dítěte. Procesní předpisy zaručují právo dítěte, pokud je toho schopno, vyjádřit svůj názor tím, že zakotvují povinnost soudů názor dítěte zjistit. Občanský soudní řád jasně vymezuje, že primárně má docházet k přímému slyšení dítěte, jiné prostředky zjištění přání a názoru označuje jako výjimečné, což koresponduje s úpravou článku 12. S ohledem na důraz přímého slyšení dítěte česká úprava také provádí Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí.

Za nedostatek české úpravy lze považovat její roztříštěnost – neexistuje jeden předpis, jež by zakotvoval participační práva dětí a jejich provedení. Důsledkem je její nekonceptnost. V ZŘS je výslovně obsažena podrobná poučovací povinnost soudu (*...soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných*

¹⁴⁵ SVOBODA, Karel. In: SVOBODA, Karel. TLÁŠKOVÁ, Šárka. VLÁČIL, David. LEVÝ, Jiří. HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 33 a 38.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁷ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 76.

*důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí*¹⁴⁸), v OSŘ tato poučovací povinnost výslovně uvedena není, v § 100 odst. 3 je upraveno provedení samotného slyšení dítěte. Je přitom zjevné, že poskytnutí nezbytných informací dítěti je důležité ve sporném i nesporném řízení. Poskytnutí nezbytných informací zakotvuje hmotněprávní úprava v § 867 občanského zákoníku¹⁴⁹, považovala bych za vhodné ustanovení i v procesněprávním předpise.

Česká právní úprava také obsahuje zdůraznění, že pokud je dítě schopno vyjádřit svůj názor, měl by soud jeho názor zjistit.¹⁵⁰ Vyvratitelná domněnka obsažená v občanském zákoníku, podle níž je dítě od dvanácti let schopno přijmout informace a názor formulovat, je podle mého názoru v souladu s článkem 12 Úmluvy o právech dítěte. Jak jsem uvedla výše, nejde o stanovenou hranici vyspělosti dítěte, jde o povinnost soudů od tohoto věku dát dítěti prostor vyjádřit názor. Stále je však nezbytné každý případ posuzovat individuálně. Nabízí se obava, zda k této domněnce nebudou soudy přistupovat jako k černobílé hranici, již nelze překročit. Tedy že by soudy názory dětí mladších 12 let nezjišťovaly téměř nikdy, a naopak děti starší 12 let by vždy předvolávaly, i kdyby takový postup u konkrétního dítěte nebyl vhodný. I na tento aspekt jsem se zaměřila při rozhovoru se soudci.

Konečně v české právní úpravě absentuje postup či pokyn, jak naložit s názorem a přáním dítěte při rozhodování. Občanský zákoník sice stanovuje povinnost soudu věnovat názoru dítěte náležitou pozornost, v procesních předpisech takové ustanovení není. Ze článku 12 Úmluvy o právech dítěte a Všeobecného komentáře Výboru pro práva dítěte plyne nutnost věnovat názoru dítěte náležitou pozornost.¹⁵¹ Domnívám se, že vzhledem k důležitosti tohoto aspektu participačních práv dítěte by měla být v předpisech zdůrazněna nezbytnost zohlednění názoru dítěte. Nemám na mysli povinnost rozhodnout dle přání dítěte, ale povinnost věnovat přání dítěte prostor. A pokud z legitimního důvodu soud rozhodne jinak než podle přání dítěte, mělo by toto být dítěti zdůvodněno a vysvětleno. Ač se takový postup může zdát lidsky samozřejmý a jasný, v praxi se jako zřejmý jevit nemusí. Ke zohlednění přání dítěte při rozhodování se vyjádřil Ústavní soud, jež uvedl, že sice není možné pouze převzít názor dítěte a pouze podle jeho přání rozhodnout, zároveň je však nutné pomocí vhodných otázek názor zjistit a zohlednit. Ústavní soud vyjádřil, že *čím starší dítě je, tím větší má jeho názor váhu. Řečeno jinak, názor tříletého dítěte má daleko menší váhu než stanovisko patnáctiletého*

¹⁴⁸ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, § 20 odst. 4.

¹⁴⁹ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, roč. 29, č. 1. s. 146.

¹⁵⁰ Zákon č. 99/1963 sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 100 odst. 3.

¹⁵¹ Viz výše v podkapitole 2.5. Věnování náležitě pozornosti názorům dítěte odpovídající věku a úrovni vyspělosti dítěte.

teenagera.¹⁵² Ačkoliv je judikatura Ústavního soudu závazná pro nižší soudy, mám za to, že by bylo vhodnější zdůraznění povinnosti názor dítěte zohlednit v procesních předpisech.

Jak vyplynulo již ze Závěrečného doporučení Výboru pro práva dítěte z roku 2018¹⁵³, česká právní úprava zakotvuje možnosti zapojení dítěte do řízení a oproti minulé právní úpravě došlo ke zlepšení. Současná právní úprava dobře provádí článek 12 Úmluvy o právech dítěte. Její nedostatky vidím zejména v tom, že není obsažena v jednom předpise, a pak také v absenci zdůraznění zohlednění názoru dítěte při rozhodování. Toto je pak závislé na činnosti a vůli jednotlivých soudců, může tak docházet k výrazným rozdílům napříč českými soudy.

¹⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), bod 23.

¹⁵³ Viz výše v podkapitole 2.7. Možnosti zapojení dítěte. Committee on the Rights of the Child. Combined fifth and sixth periodic reports submitted by Czechia under article 44 of the Convention CRC/C/CZE/5-6, body 33-40 [online]. Dostupné z: <<https://undocs.org/CRC/C/CZE/5-6>>.

4 Rozhovory se soudci

Pro účely své diplomové práce jsem provedla anonymní rozhovory s jedenácti soudci okresních soudů. Prostřednictvím rozhovorů bych ráda nastínila praxi v České republice, jak soudy pracují s participačními právy dětí. Nejprve představím podobu rozhovorů, následně uvedu jejich výstupy.

S ohledem na vedení rozhovorů se soudci považují za nezbytné vymezit také pojem Cochemská praxe. Cochemská praxe spočívá v interdisciplinární spolupráci všech profesí podílejících se na řízení o úpravě poměrů k dítěti po rozvodu rodičů. Vznikla v Německu v 90. letech minulého století jako reakce nespokojených aktérů zainteresovaných profesí v řízení o poměrech dětí po rozvodu rodičů.¹⁵⁴ Základní ideou Cochemské praxe je to, že jsou to primárně rodiče, kteří by měli rozhodnout o poměrech dítěte, a na tomto rozhodnutí se mají dohodnout.¹⁵⁵ Při realizaci Cochemské praxe by soudy měly nabídnout pomoc účastníkům, nikoliv rozhodnout za rodiče. Soudy by měly zdůraznit, že jsou to rodiče, kdo by se měli snažit věc vyřešit, a že řešení dosažené vzájemnou dohodou má větší šanci na delší trvání než řešení stanovené soudem.¹⁵⁶ Soud za tímto účelem nařídí jednání, při němž zjistí, zda rodiče jsou schopni dospět k dohodě. Rodiče se pak za pomoci rodinných poraden či jiných zařízení na základě vlastní iniciativy dohodnou na otázkách, které se týkají poměrů dítěte. Taková dohoda pak podléhá schválení soudu. Pro případ, že by se rodiče nedohodli, je stanoven soudní znalec za účelem pomoci rodičům s dohodou. Pokud ani tento postup není úspěšný, soud rozhodne autoritativně.¹⁵⁷

Cílem Cochemské praxe je spokojené dítěte, které si užívá péče obou rodičů, a také rodiče schopni komunikace bez přehnaných emocí a hádek. Předpokladem je především lidský faktor, snaha a vůle chtít věci dělat jinak, a to jak ze strany soudů, tak i rodičů.¹⁵⁸

4.1 Podoba rozhovorů

Pro zajištění co největší jednoty a tím i výpovědní hodnoty rozhovorů jsem si připravila otázky, jež jsem pokládala všem soudcům. Nejprve jsem soudce požádala, aby mi popsali, jak v jednotlivém případě pracují s participačními právy dětí od samotného začátku až k rozhodnutí ve věci. Zajímalo mě zejména to, jakým způsobem soudci posuzují, zda je

¹⁵⁴ CIRBUSOVÁ, Martina, ROGALEWICZOVÁ, Romana. Cochemská praxe – vznik a vývoj. *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 6, s. 12.

¹⁵⁵ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízení péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, č. 2, s. 255.

¹⁵⁶ ROGALEWICZOVÁ, Romana, KILLAROVÁ, Tereza. Realizace Cochemské praxe v České republice 1. *Právo a rodina*, 2015, č. 8, s. 1.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

konkrétní dítě schopno porozumět dané věci a vyjádřit svůj názor, jakou roli v posuzování hraje věk dítěte. Následně jak volí způsob zjištění názoru dítěte, pokud mluví s dítětem přímo soudci, zeptala jsem se na podobu rozhovoru. V neposlední řadě jsem pak položila otázku směřující k práci s názorem dítěte při rozhodování soudce.

V další části rozhovoru jsem se ptala více obecně. Nejprve zda si soudci myslí, že se naplňování participačních práv dětí v čase mění, a zda podle nich je častější přímé slyšení dítěte či jiné způsoby zjištění názoru a přání. Zeptala jsem se také, zda je něco, co by soudcům usnadnilo komunikaci s dítětem. Poslední otázka rozhovoru se týkala Cochemské praxe – jaký je jejich názor a pokud ji praktikují, jaká je jejich zkušenost.

Rozhovory jsem vedla se soudci i soudkyněmi, pro přehlednost budu v textu používat pojem soudce.

4.2 Výstupy z rozhovorů

Úvodem zmíním obecné poznatky, jež jsem z rozhovorů získala. Nejstěžejnějším poznatkem je, že soudci zdůrazňovali důležitost individuálního posouzení konkrétního případu – ke každému případu je třeba přistupovat podle potřeb rodiny a hlavně dítěte. Dále soudci mluvili o snaze děti nezatěžovat jednáním – někteří proto děti raději spíše nepředvolávali, jiní se snažili rozhovor s dítětem provést v co nejkratším čase. Všichni ale mluvili o tom, že pokud už s dítětem mluvili, vedli rozhovor neformálně a na dítě netlačili. Důsledkem je sice časová (a podle některých i emoční) náročnost práce opatrovníckého soudce, avšak individuální a citlivý přístup k dětem považovali za důležitý aspekt vedoucí k tomu, aby dětem nezpůsobovali traumata anebo neprohlubovali již způsobená traumata z konfliktu v rodině.

Všichni soudci také mluvili o velkém nápadu, jež jim pak znesnadňuje věnovat případu tolik času a úsilí, kolik by rádi věnovali.

4.2.1 Jak nejčastěji soudci zjišťují názor dítěte?

Soudci za nejčastější způsob zjišťování názorů dítěte označili pohovor provedený OSPOD. Tato odpověď však není přesná, neboť soudci ihned doplnili, že záleží na konkrétním případě. Případy rozlišovali buď podle věku a vyspělosti dítěte, nebo podle toho, zda jde v daném případě o schválení dohody rodičů či řešení konfliktu mezi rodiči. Kritérium věku proberu v další podkapitole, nyní se zaměřím na povahu případu.

Pět z jedenácti soudců jasně řeklo, že podle povahy sporu rozhodují o zapojení dítěte do řízení. Neznamená to, že by věk a vyspělost dítěte nezohledňovali, povahu sporu však mají za první kritérium. Zbývající soudci kombinovali kritérium vyspělosti i povahy sporu. Všech

11 soudců se však shodlo, že v řízení týkající se výše výživného nezjišťují názor dítěte nikdy. Jeden ze soudců uvedl zkušenost s náctiletými dětmi, které často docházejí na jednání soudu o výživném jako veřejnost a dožadují se u OSPOD toho, aby mohly svůj názor k výši výživného vyjádřit. Takový postup tento konkrétní soudce nepřipouští, neboť má za to, že dítě pak považuje rodiče pouze za jakousi kasičku, což není dobré pro jeho výchovu a vývoj.

Soudci, jež k participačním právům dítěte přistupují rozdílně podle povahy věci, se shodovali na následujícím postupu. Jde-li o schválení dohody rodičů, zadají OSPOD vypracování zprávy, jejíž součástí je i zjištění názoru dítěte k dohodě. Pokud je dítě s dohodou seznámeno z rodiny a s dohodou souhlasí, dítě si k jednání nepředvolávají. V případech konfliktu mezi rodiči soudci pověřili OSPOD zjištěním názoru dítěte, tři soudci žádali OSPOD, aby se dítěte přímo zeptal, zda si přeje zúčastnit se soudu. Přeje-li si to dítě, bez ohledu na věk dítě předvolají. Naopak dítě, jež by si předvolání nepřálo, by soudci výsledkem nezatežovali. Nestalo se jim přitom, že by si dítě nepřálo zúčastnit se soudu a oni by považovali za nezbytné dítě slyšet, zprávu OSPOD měli za dostačující. Jeden soudce zmínil, že v jeho práci převládá zjišťování názoru a přání dítěte prostřednictvím OSPOD, neboť si dříve rodiče stěžovali, že přímé slyšení na soudě jejich dítě zatežuje.

Ze zprávy OSPOD pak soudci vycházejí. Všech jedenáct soudců mluvilo o drtivě pozitivních zkušenostech s OSPOD (pokud zažili nějakou problémovou situaci, šlo o jednotlivé zaměstnance, nikoliv o celý orgán), jejich zaměstnance považují za profesionální a kompetentní osoby k rozhovoru s dětmi. Za výhodu kromě kvalifikace pracovníků OSPOD považují také příznivé prostředí (herny, přívětivě vybavené místnosti), jež vede k uvolněné a bezprostřední komunikaci dětí. Součástí zprávy OSPOD je popsání způsobu rozhovoru, přesné znění položených otázek i vyjádřené odpovědi dětí, dále také zhodnocení přístupu dítěte – zda bylo ochotné komunikovat,jevilo zájem o téma či nikoliv, bylo ve stresu nebo klidné, zda ho rozhodila některá z otázek více než jiná. Pokud ze zprávy vychází, že konkrétní je dítě ve velké nepohodě, stresované, soudci takové dítě nepředvolají.

Soudci zmiňovali, že výjimečně potřebují znalecký posudek z oboru psychologie. Takový postup označovali opravdu za ojedinělý, využívají ho tehdy, kdy dítě nekomunikuje (nebo velmi málo) s pracovníky OSPOD ani se soudci, mají podezření na závažné pochybení v rodině (výslovně zmiňovali případy rodičů závislých na alkoholu), jde o několikáté řízení v dané věci, nebo je nutné posoudit vztahy a vazby dítěte v rodině. Jeden ze soudců zmiňoval případ velmi inteligentního dítěte, jež z důvodu vážné situace v rodině mluvilo pouze s psychology (takových rozhovorů dítě v průběhu svého života absolvovalo více), se soudcem

o situaci v rodině odmítalo mluvit. Soudce si toto vysvětloval jednak nedůvěrou, pak také ale zkušeností dítěte s psychologem.

Tři ze soudců také otevřeně přiznali jakýsi pragmatický přístup ve velmi konfliktních případech, v nichž už dopředu tuší, že se budou rodiče odvolávat. V takovém případě se rozhodnou dítě slyšet přímo téměř vždy, jelikož mají zkušenost, že jejich rozsudek pak lépe obstojí u odvolacího soudu.

Z rozhovorů jsem tedy nabyla dojmu, že soudci věří kompetenci OSPOD a jejich profesionálním dovednostem s dětmi vhodně a citlivě mluvit. Tato důvěra je pak vede k tomu, že využívají zpráv OSPOD jako stěžejní vodítko při zjištění názoru dítěte v případech schvalování dohod. Naopak při konfliktních případech soudci častěji mluví přímo s dětmi, zároveň i v těchto věcech pracují se zprávami OSPOD. Znalecké posudky jako prostředek zjištění názoru jsou velmi ojedinělé.

Úmluva o právech dítěte umožňuje zjistit názor dítěte přímým rozhovorem s ním nebo prostřednictvím zástupce. Výbor pro práva dítěte zdůraznil, aby dítě bylo vyslechnuto kdykoliv, kdy je to možné. Soudci zmiňovali, že při schvalování dohod děti častěji neslyší přímo a vystačí si se zprávou OSPOD. V případech, v nichž není ze zprávy zřejmý rozpor s nejlepším zájmem dítěte, takový postup bude nejspíš v pořádku s ohledem na převážení nezátížení dítěte soudním řízením nad participací dítěte „za každou cenu“. Pokud tedy soudy takto individuálně posoudí daný případ, budou postupovat v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Avšak pokud by soudy přistoupily na automatický postup dohoda = postačuje zpráva OSPOD i v situacích, kdy by bylo zřejmé, že je ve věci rozpor s nejlepším zájmem dítěte, mohlo by to vést k porušení či alespoň nedostatečnému naplnění participačních práv dětí. Z rozhovorů jsem však naznačila, že soudci i případy dohod posuzují individuálně. U konfliktních či sporných věcí soudci dle mého zjištění dostatečně zvažují, který ze způsobů zjištění názoru bude nejvhodnější. Za souladné s Úmluvou o právech dítěte považují také dotazování se dětí, zda si přejí promluvit u soudu, a respektování tohoto přání dítěte.

Druhým problematickým bodem praxe soudců je dle mého názoru téměř automatické jmenování příslušného OSPOD opatrovníkem. Nezpochybnuji profesionalitu a kompetenci zaměstnanců tohoto orgánu, ale chybí mi individuální zohlednění, zda by vhodnějším opatrovníkem nemohl být někdo jiný (např. člen rodiny nebo přítel). Výše jsem se vyjadřovala k důležitosti volby vhodného opatrovníka, nejsem si jistá, zda je této otázce věnována náležitá pozornost.

4.2.2 Je pro soudce důležitý věk?

V otázce věku se soudci shodovali na tom, že pouze věk není dostačujícím kritériem a je velmi zavádějící. Naopak je podle nich důležité posoudit vyspělost konkrétního dítěte a jeho schopnost vyjádřit se. I v této otázce tedy kladli důraz na individuální přístup k dětem. Všichni soudci také zdůrazňovali psychickou pohodu dítěte – pokud by ze zprávy OSPOD nebo ze znaleckého posudku vyplývalo, že dítě je stresováno či dokonce traumatizováno situací v rodině, takové dítě nepředvolají.

Jediný ze soudců vyslovil, že se řídí hranicí 12 let zakotvenou v občanském zákoníku. Uvedl, že hranice sice není neprůchozí a v případě potřeby by vyslechl i mladší dítě, v jeho praxi se mu to však stává velmi výjimečně, a to spíše o ústavních výchov.

Soudci se také shodovali na nevyslýchání velmi malých dětí ani prostřednictvím OSPOD. Hranice, podle níž je dítě „velmi malé“ se už poměrně dost lišila – pro některé soudce to byly děti do 3 let, do 6 let, jeden ze soudců uváděl do 10 let. Všichni soudci měli zkušenost i s náctiletými dětmi, s nimiž chtěli mluvit, a takové děti jim nebyly schopny formulovat svá přání.

Jeden ze soudců uváděl, že standardně si volá k soudu děti od 9 let, dítě tohoto věku by si nepředvolal pouze tehdy, pokud by ze spisu vyplýval důvod nepředvolat (např. nezáměr o věc plynoucí ze zprávy OSPOD, trauma či důvody plynoucí z psychického stavu dítěte). Tentýž soudce také zmiňoval, že pokud rodič v návrhu uvádí, že návrh podává na přání dítěte (jako příklad uvedl návrh tatínka na změnu péče, jež se odvolával na přání osmileté dcery), dítě si zavolá bez ohledu na věk a věk zohlední ve způsobu vedení rozhovoru.

Soudci také uváděli případy sourozenců, je-li jeden z nich ve věku, v němž děti běžně předvolávají, mluví pak i s mladším sourozencem pro kompletní zjištění vztahů v rodině.

Z rozhovorů jsem nabyla dojmu, že soudci nejsou nijak svázáni věkem dítěte. Je to sice zásadní kritérium, podle něhož předpokládají odpovídající úroveň vyspělosti a uvažování dítěte, nezapomínají ale na to, že každé dítě je jiné a potřebný individuální přístup opravdu dodržují. Informace pro individuální přístup získávají zejména ze zpráv OSPOD, dva soudci nadto zmiňovali také zprávy ze školy, jeden zprávu od praktického lékaře. Ve vyjmenovaných zprávách jsou uvedeny informace o vyspělosti daného dítěte, jeho komunikačních dovednostech a také o jeho přístupu k dané věci (to zejména ze zprávy OSPOD). Takto si soudce utvoří obrázek o dítěti a může posoudit, zda s dítětem mluvit přímo či využít zprávy OSPOD.

V tomto bodu mám za to, že soudci postupují v souladu s Úmluvou o právech dítěte, jelikož o slyšení dítěte nerozhodují podle věku bez dalšího, ale ze zpráv a celého spisu

posuzují vyspělost dítěte. Na základě těchto informací pak usoudí o vyspělosti dítěte a zvolí nejvhodnější způsob zjištění názoru.

4.2.3 Podoba přímého slyšení dítěte

Při popisování způsobu, jakým soudci mluví s dětmi, u všech zaznělo jedno zásadní slovo – neformálnost. Soudci shodně popisovali, že k dítěti přistupují jinak než ke svědkům či účastníkům řízení. Děti nepoučují, zdůrazní jeho právo mluvit i mlčet, pokud dítě bude chtít, uvedou také, že soudce je ten, kdo věc rozhodne, nerozhoduje dítě (podle slov soudců pak z dítěte opadne tíha či nervozita, protože ví, že nerozhoduje samo). Soudci také zmiňovali odlišný přístup u dětí různého věku – sedmnáctileté dítě jako téměř dospělého jedince by už vyslechl klasickým způsobem, zatímco u malých dětí vytvoří přívětivé podmínky.

Než se dostanu k samotné podobě rozhovoru, začnu místem, kde se rozhovor odehraje, a také výčtem osob přítomných rozhovoru. V této otázce se soudci lišili.

Sedm z jedenácti soudců uvedlo, že s dětmi mluví převážně v jednací síni, dva z nich mluvili o své praxi slyšení dítěte výlučně v jednací síni, neboť mají za to, že dítě má vnímat místo a prostředí soudu. Dva soudci zmiňovali vyrovnaný poměr počtu výslechů v jednací síni či ve své kanceláři. Jeden soudce naopak provádí rozhovor s dítětem výhradně ve své kanceláři pro přívětivější prostředí, jiný soudce využívá kromě jednací síně a kanceláře také hernu zařízenou v budově OSPOD.

Soudci se také zmiňovali o tom, kdo je rozhovoru přítomen – zřejmá shoda u téměř všech je na tom, že při rozhovoru je přítomen kromě soudce a dítěte zapisovatel, jeden ze soudců mluvil o naprosto ojedinělém případě rozhovoru bez zapisovatele v kanceláři u velmi úzkostlivého dítěte. Jiný soudce, jež převážně slyší děti ve své kanceláři, rozhovor vede bez přítomnosti zapisovatele, ale naopak za přítomnosti pracovníka OSPOD, jež do rozhovoru příležitostně vstupuje. Přítomnost opatrovníka a pracovníka OSPOD uváděla také většina soudců, pouze jednomu ze soudců se osvědčilo mluvit s dítětem bez něj. Jiný soudce se ptá rodičů, zda souhlasí s přítomností pracovníka OSPOD, dle jeho slov tomu v 80 % případů tak je. Jediný soudce uvedl, že se ptá dítěte, zda si přeje, aby při rozhovoru byli přítomni rodiče či jeden z nich, ostatní soudci s dětmi mluví bez přítomnosti rodičů. Dva soudci mluvili o případech starších dětí, kdy dovolí přítomnost právním zástupcům rodičů, a dokonce jim připustí položit dítěti otázku. Soudci se také shodovali na odděleném slyšení sourozenců.

Co se samotného rozhovoru jako takového týče, ten probíhá s drobnými nuancemi u všech oslovených soudců stejně. Všichni shodně uváděli, že si sundají talár, případně kravatu, vyzvou dítě, aby se posadilo – buď na místo, kde sedí jindy účastníci řízení, nebo dokonce i

na místo, kde obvykle sedávají členové senátu. Při rozhovoru v kanceláři využijí křesílka nebo židličky, někteří si sedají s dětmi na zem, pokud si tam dítě hraje.

Soudce se na úvod dítěti představí, jeden ze soudců uvedl, že děti vyzve, aby mu tykaly. Následně se dítěte zeptá, zda ví, proč na soudu je. Jeden ze soudců označoval jako nejlepší situaci, kdy dítě neví, proč na soudu je, u takového dítěte podle něj rodiče zachovali status quo a nezatížili dítě partnerskými problémy. Po představení se dítěti zdůrazní, že rozhoduje soud a nikoliv dítě, také ho informují, že z jejich rozhovoru bude vyhotoven zápis. Zároveň dítěti nabídnou, pokud by si přálo, aby nějaká informace zůstala pouze mezi nimi, aby toto řeklo. Poté se soudci ptají na věci, které sice znají ze spisu (například kolik je dítěti let, do jaké chodí třídy, jaké jsou jeho koníčky), ale považují za vhodné takto rozhovor uvést a navodit jakýsi pocit důvěry či jistoty dítěte, že dokáže odpovědět. Jeden soudce uváděl, že dítě před rozhovorem provede budovou soudu, ukáže jednací síň, vysvětlí soudní pozice (kdo je kdo a co dělá), čímž také navodí pocit důvěry dítěte.

Plynule se pak přesunou k otázkám na rodinu. Všichni soudci jasně říkali, že je naprosto nepřijatelné položit dítěti otázku „Chceš být u maminky nebo u tatínka?“. Naopak se ptají velmi nepřímě – kdo dítě vodí na kroužky, kdo s dítětem dělá úkoly, ptají se na rozdělení rolí v domácnosti, jak se dítě cítí. Zaměření se na pocity při otázkách uváděl jeden ze soudců jako klíčový způsob komunikace s dítětem. Tentýž soudce také uváděl, že se dítěte ptá na jeho 3 přání, které by si přál splnit od zlaté rybky – je-li dítě v psychické pohodě, přeje si obvyklé věci (materiální věci, hračky, výlety), dítě stresované situací v rodině si přeje, aby se rodiče už nehádali. Z otázky na tři přání se podle tohoto soudce velmi odkryje situace v rodině a její vnímání dítětem.

U menších dětí dva ze soudců uváděli práci s pomůckami (kamínky, hračky, zvířata), k čemuž je inspiroval OSPOD. Dítě může kamínkům či hračkám přidělit jednotlivé členy rodiny, podle jejich rozestavení či hry je také možné vyčíst názor dítěte.

Soudci uváděli, že rozhovor s dětmi je časově a často i emočně náročný. Děti podle nich potřebují čas k tomu, aby se rozmluvily, je nutné jim potřebný čas dát, pokud se od nich chceme něco dozvědět. Z tohoto důvodu se soudci ptají na úvod na otázky, na něž znají odpověď. Někdy se také stane, že dítě při rozhovoru začne plakat – v takové situaci jsou soudcům dle jejich slov velmi nápomocní zkušení pracovníci OSPOD. Soudci se také shodovali na tom, že je-li dítě rozhozené, pláče nebo je jinak zřejmé, že mu rozhovor nedělá dobře či naopak nemá zájem komunikovat, rozhovor ukončí.

Část soudců také čerpá z vlastních zkušeností coby rodičů, mohou se pak ptát na otázky, jež jsou mezi dětmi aktuální – sport, hry, pohádky, filmy. Pokud mají děti podobného

věku jako dítě, s nímž vedou rozhovor, dle svých slov mají také srovnání o tom, jak dítě přemýšlí, komunikuje a vnímá svět.

Z vyjádření soudců jsem nabyla dojmu, že si velmi dávají záležet na tom, aby dítě přímým rozhovorem nezatížili a neublížili mu. Byly chvíle, kdy mě napadalo, zda snaha dítěti neublížit není pouhou výmluvou k tomu, proč s dítětem nemluvit přímo. U naprosté většiny soudců se mi však toto podezření nepotvrdilo. Soudci otevřeně přiznávali, že při velkém nápadu věci nemohou každému dítěti věnovat velké množství času, i tak ale pracují na tom, aby žádné dítě nemělo pocit, že se k věci nemohlo vyjádřit. Zaujala mě také často zmiňovaná inspirace OSPOD, ať už formulací otázek nebo využíváním pomůcek, což souvisí jednak s důvěrou v OSPOD, také ale s ochotou soudců zlepšovat způsob vedení pohovoru s dítětem. Ze soudců jsem cítila snahu o empatický a citlivý přístup a také respekt k dětem.

Podobu přímého slyšení dítěte na základě rozhovorů hodnotím jako naplňující Úmluvu o právech dítěte. Ať rozhovor probíhá v jakémkoliv z vyjmenovaných míst, soudci vyvíjejí úsilí, aby dítě bylo v přívětivém prostředí a cítilo se dobře. Z rozhovorů je zřejmé, že si soudci uvědomují důležitost prostředí a také přístupu k dítěti a snaží se, aby dítě mělo při rozhovoru pocit bezpečí.

4.2.4 Práce s přáním dítěte

Článek 12 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje povinnost věnovat názoru dítěte náležitou pozornost. Sami soudci se na tuto část článku 12 odvolávali s tím, že svoje rozhodnutí musí náležitě odůvodnit s příkládáním důrazu na odůvodnění směrem k názoru a přání dítěte.

Při své praxi soudci mluvili o tom, že většinou rozhodují v souladu s přáním dítětem, není ale neobvyklé rozhodnout jinak, než si dítě přeje, a to s ohledem na jeho nejlepší zájem. Ptala jsem se proto na důvody vedoucí k rozhodnutí proti přání dítěte. Nejčastějším důvodem byly situace, kdy si (často menší dítě) neuvědomuje důsledky svého rozhodnutí. Nebo jde o případy jasné manipulace jednoho z rodičů, nesamostatnost či nedostatečná autonomie rozhodnutí dítěte.

Soudci také mluvili o dětech určitého věku, proti jehož přáním a názorům už nerozhodují. Určení věkové hranice se už lišilo, vždy šlo ale o děti náctileté – pro některé soudce tato hranice byla již od 13 let věku dítěte, pro jiné od 15 či 16 let. U těchto dětí soudci uváděli, že už při rozhovoru dítěti řeknou, aby řeklo své přání, protože proti jeho přání nerozhodnou.

Pokud z určitých důvodů soudci rozhodnou věc jinak, než jaké je přání dítěte, považují za důležité svoje rozhodnutí dítěti srozumitelně vysvětlit. Jeden soudce uváděl, že dítěti psal

dopis, v němž dítěti vysvětlil, jak a proč rozhodl. Jiní soudci dítěti při doručování rozhodnutí připojují i krátký průvodní dopis, v němž také vymezi důvody rozhodnutí. Jsou-li děti přítomny vyhlášení rozhodnutí, někteří soudci mluvili o přizpůsobení ústního odůvodnění rozsudku, aby děti porozuměly důvodům.

Soudci mluvili také o důležitosti náležitého odůvodnění v případech, kdy je velmi pravděpodobné odvolací řízení ve věci. Tento důvod, ač pochopitelný, však nepovažují za přímý ohled na participační práva dítěte, i když ve svém důsledku může vést ke srozumitelnému vysvětlení dítěti. Avšak soudci tento důvod neuváděli jako prioritní, spíše jako dokreslení svého postoje při psaní rozsudku.

S ohledem na samotné doručování dětem jako součástí participace dítěte na řízení se soudci odvolávali na novelu OSŘ k doručování dětem starším 15 let.¹⁵⁹ Praxe soudů se lišila, některé soudy doručují všem dětem, i když se jim třeba zásilky vracejí, jiné soudy novelu o doručování považují za směrodatnou pouze ve vztahu k výkonům rozhodnutí a exekucím, nikoli k jiným řízením. Sami říkají, že toto ukáže až praxe či případné rozhodnutí vyšších soudů.

Úmluva o právech dítěte nehovoří o tom, že by soudy byly povinny rozhodovat v souladu s přáním dítěte za každou cenu. Naopak, je-li to nutné s ohledem na nejlepší zájem dítěte, je rozhodnutí v rozporu s přáním dítěte na místě. Mám za to, že soudy tento postup naplňují dostatečně a neřídí se přáním dítěte, pokud je k tomu důvod. Jsou si také vědomi důležitosti odůvodnění a vysvětlení dítěti. Ačkoliv soudci zmiňovali, že od určitého věku už nerozhodují jinak, než si přeje dítě, mám za to, že toto vychází z respektu k téměř dospělému jedinci, nejde o alibismus ani o neochotu soudců.

4.2.5 Cochemská praxe při práci soudců

Odpovědi s názory na Cochemskou praxi byly nejvíce rozporuplnou částí mých rozhovorů se soudci. Jejich odpovědi bych rozdělila do tří kategorií, jež popíšu včetně argumentace soudců.

Nejpočetnější skupina soudců se přiklání k nějaké kvazicochemské praxi spočívající ve výběru určitých prvků vhodných pro dané prostředí soudu či okresu. Tito soudci využívají při své práci spolupráci s mediátory či rodinnými poradnami, někdy i psychology, rodiče s dětmi do těchto zařízení posílají. Než jako Cochemská praxe by takový postup označili za jakousi interdisciplinární spolupráci vedoucí k edukaci rodičů o rodičovské odpovědnosti.

¹⁵⁹ § 50b odst. 4 písm. b) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 192/2021 Sb. účinném od 1.7.2021: ...nezletilému účastníku, který dovršil patnácti let, se doručuje také tehdy, je-li zastoupen zákonným zástupcem.

Rodičům pomáhají k dohodě i při jednání, je-li to možné, spouště rodičů dle zkušeností soudů otevře oči moment, kdy soudce rodiče seznámí s názory dítěte.

Druhá skupina, početně vyrovnaná se třetí, je tvořena soudci praktikující Cochemský model. Zkušenost s touto praxí označují za dobrou, odvíjí se však od práce jednotlivců zapojených v daném procesu, spolupráce mezi nimi musí fungovat dobře, velmi podle nich záleží na lidském faktoru. I tito soudci (či příslušný OSPOD) edukují rodiče o jejich povinnostech a právech, stejně tak o právech dětí. Tito soudci poukazují za důležitost časových možností všech stran, bez toho Cochemský model podle nich praktikovat nelze.

Třetí a poslední skupina soudců se s Cochemskou praxí neztotožňuje. S jejími prvky nesouzní či nesouhlasí, považují ji za model funkční pouze na velmi malém území. Zařadila jsem do této kategorie i soudce častou soudící věci s mezinárodním prvkem, kteří sami uváděli, že pro jejich práci model není vhodný. Soudci nevyužívající Cochemský model jej považovali za jakési zbavení se a předání celé práce na jiné orgány než soudy. Také zastávali názor, že když už rodiče přijdou k soudu, a chtějí se soudit, měli by být souzeni a jiné možnosti měli využít před podáním návrhu soudu.

Soudci napříč těmito názorovými skupinami se shodovali na tom, že jsou-li rodiče ve velkém konfliktu, Cochemský model ani mediace či poradenství je k dohodě nepřiměřené. Všichni soudci také zmiňovali, že většina jejich práce se týká schvalování dohod, bez ohledu na jejich pohled a (ne)využívání Cochemské praxe.

4.2.6 Co by soudcům dle jejich slov pomohlo pro lepší komunikaci s dětmi?

Nejčastěji zaznívaly tři návrhy: místnost v budově soudu přizpůsobená výslechu dítěte (hračky, obrázky na stěnách, koberec na hraní, výše zmíněné pomůcky pro výslech); možnost pružné konzultace s psychologem (telefonicky či osobně, aby soudce mohl před rozhovorem zjistit, na co si dát pozor, nebo v jeho průběhu řešit vzniklý problém) či alespoň školení soudců, jak rozhovory vést a jak reagovat (soudci, jež tato školení absolvovali, s nimi byli spokojeni); sociální pracovník jako zaměstnanec soudu, jež by vedl či asistoval u rozhovoru soudce s dítětem. Jeden ze soudců uvedl, že takového pracovníka na soudu mají a je naprosto spokojen, jeho služby využívá a byl i přítomen rozhovorům pracovníka s dítětem, kde si ověřil profesionální přístup sociálního pracovníka.

Dva soudci nadto uváděli i vyřešení časového tlaku na opatrovnické soudce, jenž je způsoben zejména velkým nápadem. Vyřešit by jej mohl buď vyšší počet opatrovnických soudců, nebo alespoň vyšší počet asistentů soudců. Jeden soudce uvedl, že by opatrovnické agendě pomohlo dovolání v rodinněprávních věcech, v současné situaci je třeba využít ústavní

stížnost, zásad ho lidských práv a ústavněprávní rozměr dané věci však nebývá častý, což vede k odmítání takových stížností.

Další dva soudci uvedli, že současná úprava i současný stav je dobrý a dostačující, nabízí dostatečné možnosti a záruky zapojení dítěte do řízení.

Domnívám se, že pružná konzultace s psychologem by mohla být vhodným prvním krokem k usnadnění komunikace soudců s dětmi. Soudci nemají vzdělání v oboru psychologie, sami zmiňovali, že když se dítě „zasekne“ a mlčí, nevědí, jak dítě rozmluvit. Psycholog by s tímto mohl efektivně pomoci, stejně tak s vhodnou formulací otázek či zvolením celkového postupu. Soudci, jež by využili výsledkovou místnost, mohou využít (a někteří využívají) tyto místnosti v budově Policie České republiky nebo OSPOD. Soudce, jenž uvedl, že většinově vyslýchá ve své kanceláři, měl kancelář přizpůsobenou pomocí (nikoliv dětských) obrazů a sošek.

4.2.7 Závěr z rozhovorů

Jsem si vědoma, že vzhledem k počtu provedených rozhovorů nejde o výzkum s reprezentativním vzorkem, šlo mi o náhled do praxe okresních soudů. Ze vzorku jsem nabyla dojmu, že soudci se ve velké části snaží děti zapojit do řízení a nebojí se ani přímé komunikace s dětmi. Určitá část soudců velmi zdůrazňovala ochranu dětí, jež mohla být zástupným důvodem skrývající jistou pohodlnost či snahu usnadnit si práci, u většiny soudců jsem však vnímala jejich upřímnou snahu děti zapojit i chránit zároveň.

Všichni soudci ve větší či menší míře využívali zpráv OSPOD (případně lékařů a školy), vše se odvíjelo od pozitivní zkušenosti s OSPOD a důvěry v profesionální přístup sociálních pracovníků. V tento moment se nabízí úvaha, zda je taková důvěra opodstatněná a vhodná, zda nemůže dojít k nedostatečnému naplnění participačních práv dětí při selhání lidského faktoru.

Soudci sami hodnotili, že v posledních asi 10 letech dochází ke zlepšení naplňování participačních práv dětí. Jako důvody tohoto zlepšení označovali změnu právní úpravy, judikaturu Ústavního soudu, jenž klade důraz na zapojení dětí do řízení, ale hlavně celospolečenskou změnu vedoucí k celkovému zapojování dětí do rozhodování ve všech rovinách života. Někteří soudci mluvili dokonce o tlaku společnosti na to, aby s dětmi mluvili soudci přímo.

Přímé slyšení dítěte „za každou cenu“ přitom nemusí být a pravděpodobně nebude vhodné v každém řízení. Mám za to, že soudci si toto uvědomují, a při uvažování, zda s dítětem mluvit přímo, zohledňují nejlepší zájem dítětem.

Při zpracování rozhovorů se soudci mě zarazilo, jak moc záleží na lidském faktoru a na soudci, jemuž konkrétní věc napadne. Je to pravděpodobně dáno také volností opatrovnických řízení, avšak nejsem si jistá, zda je to s ohledem na předvídatelnost rozhodování či práva na soudní ochranu vhodné. Přístup jednotlivých soudců je velmi odlišný a může vést k odlišným zjištěním a rozhodnutím.

Celkově jsem nabyla dojmu, že soudci ve své praxi postupují v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Výše jsem sice vymezila výhrady ke zjišťování názoru dítěte při schvalování dohod a ustanovování v drtivé většině případů OSPOD coby opatrovníka, i tak mám za to, že celková praxe soudců je dobrá a naplňuje participační práva dětí dostatečně. Zmiňované výtky považuji za prostor pro zlepšení, nikoliv za aspekty vedoucí k závěru o špatné praxi. Je také otázkou, zda a jak by se postup soudců zlepšil za předpokladu, kdy by měli na práci více času.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo provést analýzu a zhodnotit, zda je česká právní úprava a pak praxe v souladu s ústavněprávními standardy participačních práv dětí.

Nejprve jsem v první části přiblížila ústavněprávní standardy participačních práv dětí, zejména ze článku 12 Úmluvy o právech dítěte a jeho jednotlivých složek. Kromě vymezení, kdo je dítětem, jsem se zaměřila na vymezení dítěte schopného vyjádřit svůj názor, jeho právo názor svobodně vyjádřit, co jsou věci, jež se dítěte dotýkají, věnovala jsem se také důležitosti věnovat náležitou pozornost názorům dítěte odpovídající věku a úrovni vyspělosti dítěte a možnosti dítěte být slyšeno v každém řízení, jež se dítěte dotýká. Vymezila jsem také, jaké jsou možnosti zapojení dítěte do řízení, jež jsem rozdělila na dvě skupiny – přímé slyšení dítěte nebo zjištění názoru prostřednictvím zástupce.

Následně jsem přiblížila českou právní úpravu k participačním právům dětí, zejména § 867 občanského zákoníku, § 100 odst. 3 OSŘ a § 20 odst. 4 ZŘS. Za hlavní nedostatky české právní úpravy považuji její roztržitost vedoucí k nepřehlednosti, nadto také postrádám zdůraznění v procesních předpisech, aby soudy věnovaly náležitou pozornost názorům dítěte.

Druhou částí mé diplomové práce byly provedené rozhovory s jedenácti soudci okresních soudů. Na základě rozhovorů jsem přiblížila praxi okresních soudů, které sice ve větší části využívají zprávy OSPOD jako způsob zjištění názoru dítěte, zejména ve případech sporů a konfliktů mezi rodiči častěji mluví soudci přímo s dětmi. Způsob, jakým s dětmi soudci mluví, se liší jen v drobnostech, obecně však jde o neformální rozhovor vedený v jednacích síních či kanceláři soudce, soudce se pomocí běžných otázek na věk či školu snaží s dítětem navázat důvěru. Později se ptá na fungování v rodině, rozdělení rolí a na pocity dětí.

Hypotéza o tom, že soudci praktikující Cochemskou praxi, naplňují participační práva dětí lépe a více, se nepotvrdila. Dokonce i soudci, kteří nesouzní a nepraktikují Cochemský model, s dětmi komunikují přímo a snaží se s dětmi empaticky mluvit. Titíž soudci se snaží dovést rodiče k dohodě při jednání a poučit je o jejich právech a povinnostech. Většina soudců také nepracovala s Cochemským modelem jako takovým, vybrala si z něj prvky interdisciplinární spolupráce a ty do své práce zařadila. Avšak soudce, jenž se odkazoval na Cochemský model, zároveň uvedl, že častěji než přímý rozhovor s dětmi, využívá zpráv OSPOD. Soudci, jež Cochemský model kritizovali, mu vyčítali právě nedostatečnou participaci dětí v řízení, protože o dítěti se dohodnou a tím i rozhodnou jeho rodiče.

Při rozhovorech jsem si uvědomila a zarazilo mě, jak moc v opatrovnickém řízení záleží na lidském faktoru, přístupu jednotlivce a jednoduše tomu, kterému ze soudců případně

rozhodování v konkrétní věci. I z tohoto důvodu mi chybí v české procesní právní úpravě jasný pokyn k dostatečnému zohlednění a věnování pozornosti názorům a přáním dítěte. Za současné právní úpravy může mít každý soudce jiný přístup, důsledkem může být odlišné rozhodnutí ve věci, protože věc napadla tomuto soudci a ne jinému.

Pro lepší praxi bych, na základě rozhovorů, uvítala jednak zakotvení zmiňované nutnosti zohlednění názorů dítěte do procesní právní úpravy, dále bych za vhodné považovala zavedení spolupráce psychologů se soudci. Muselo by jít o poradenství soudcům, nikoliv znalecké posudky, které by řízení prodlužovaly. Díky tomuto poradenství by soudci mohli konzultovat daný případ před provedením rozhovoru, jak s konkrétním dítětem mluvit, na co se zaměřit a čeho se naopak vyvarovat. Z rozhovorů se soudci vyplynulo, že i oni si uvědomují své pochopitelné rezervy v oblasti psychologie a takovou podporu či případně školení by uvítali.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 216 s.

BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, 608 s.

KRATOCHVÍL, Jan. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha: Leges, 2020, 142 s.

NETÍK, Karel. NETÍKOVÁ, Daria. HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997, 140 s.

Komentáře

ŠIMÍČEK, Vojtěch a kol. *Ústava České republiky – Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010, 1536 s.

DUŠKOVÁ, Šárka. KOUŘILOVÁ, Kamila. HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Úmluva o právech dítěte. Komentář [online databáze]*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.

TOBIN, John, (ed). *The UN Convention on the Rights of the Child: a commentary*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2019, 1872 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1349 s.

MELZER, Filip. TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. Praha: Leges, 2016, 5064 s.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, 1116 s.

SVOBODA, Karel. SMOLÍK, Petr. LEVÝ, Jiří. ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 1601 s.

Odborné články

SCHÖN, Monika. *Koho české právo rozumí pod pojmem dítě?* *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 3, s. 17-20.

WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. *Zapojování dětí do rozhodování ve věcech, které se jich týkají, v kontextu rodinné mediaci*. *Právní rozhledy*, 2019, č. 13-14, s. 470-477.

KRAPPMANN, Lothar. The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *International Journal of Children's Rights*, 2010. vol. 18, no. 4, p. 501-514.

LUCKER-BABEL, Marie-Francoise. The Right of the Child to Express Views and to Be Heard: An Attempt to Interpret Article 12 of the Convention on the Rightst of the Child. *International Journal of the Children's Rights*, 1995, vol. 3, no 3 & 4, s. 391-404.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4, č. 9, s. 2-11.

ROGALEWICZOVÁ, Romana. Možnosti aktivního zapojení dítěte do řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 8, s. 267-288.

DAVIDSON, Howard A. The Child's Right to Be Heard and Represented in Judicial Proceedings. *Pepperdine Law Review*, 1991, vol. 18, no. 255, p. 255-278.

HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7, č. 8, s. 7-13.

ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2021, roč. 29, č. 1, s. 137-152.

HOBLÍKOVÁ, Žaneta. KROPÁČKOVÁ, Jana. Zjišťování názoru dítěte v soudním řízení – mezioborová studie. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 10, s. 951-970.

CIRBUSOVÁ, Martina, ROGALEWICZOVÁ, Romana. Cochemská praxe – vznik a vývoj. *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 6, s. 11-15.

ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízení péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, č. 2, s. 243-261.

ROGALEWICZOVÁ, Romana, KILLAROVÁ, Tereza. Realizace Cochemské praxe v České republice 1. *Právo a rodina*, 2015, č. 8, s. 1-5.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.).

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 48/95 (N 21/5 SbNU 171; 121/1996 Sb.).

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 19/98 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.).

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 6. 2020, sp. zn. I. ÚS 1575/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/13 (N 166/74 SbNU 433).

Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13 (N 18/72 SbNU 217).
Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08 (N 80/53 SbNU 11).
Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683).
Nález Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2016, sp. zn. II. ÚS 3489/15 (N 71/81 SbNU 253).
Rozsudek ESLP ze dne 15. 6. 2004, S. C. proti Spojenému Království, č. 60958/00.
Rozsudek ESLP ze dne 9. 5. 2006, C proti Finsku, č. 18249/02.
Rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2007, Havelka a ostatní proti České republice, č. 23499/06.
Rozsudek velkého senátu ESPL ze dne 8. 7. 2003, Sahin proti Německu, č. 30943/96.
Rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 1999, V. proti Spojenému království, č. 24888/94.
Rozsudek ESLP ze dne 2. 2. 2016, N. TS. a ostatní proti Gruzii, č. 71776/12.

Právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Mezinárodní smlouvy a ostatní dokumenty

Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Předpis č. 54/2001 Sb. m. s., Sdělení ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Sdělení č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů tuto Úmluvu navazujících.

Internetové zdroje

WILKINSON, John. Children and Participation: Research, monitoring and evaluation with children and young people [online]. Save the Children, 2000, s. 17-24. Dostupné z:

<<https://www.participatorymethods.org/resource/children-and-participation-research-monitoring-and-evaluation-children-and-young-people>>.

ARCHARD, David. UNIACKE, Suzanne. The Child's Right to a Voice [online], SpringerLink.com, 3. 12. 2020 [cit. 25. 10. 2021]. Dostupné z: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s11158-020-09491-z>>.

MCMELLON, Christina. TISDALL, E. Kay M. Children and Young People's Participation Rights: Looking Backwards and Moving Forwards [online]. Brill.com, 10. května 2020 [cit. 28. října 2021]. Dostupné z: <https://brill.com/view/journals/chil/28/1/article-p157_157.xml#R000068>.

Expertní tým. Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení [online]. Mvcr.cz, červen 2011 [cit. 28. října 2021]. Dostupné na: <<https://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-na-detech-standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>>.

Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of Convention CRC/C/CZE/3-4, [online]. Dostupné z: <<https://undocs.org/CRC/C/CZE/CO/3-4>>.

Committee on the Rights of the Child. Combined fifth and sixth periodic reports submitted by Czechia under article 44 of the Convention CRC/C/CZE/5-6, [online]. Dostupné z: <<https://undocs.org/CRC/C/CZE/5-6>>.

Sborníky

HRUBÁ, Michaela. Procesní práva dítěte – právo být slyšeno [online]. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Dny práva 2008. Dostupné z: <<https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/4obcan.html>>.

Ostatní

PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří a kol. Akademický slovník cizích slov. 1. vydání. Praha: Academia, 2001, 834 s.

Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 20 (2016) on the implementation of the rights of the child during adolescence.

Výbor pro práva dítěte. Obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska.

Výbor pro práva dítěte. Všeobecný komentář č. 12 z roku 2009.

Výbor pro práva dítěte. Všeobecný komentář č. 13 z roku 2011.

Child Abuse and Neglect Litigation: A Manual for Judges [online]. Washington, U. S. Gvt. Printing Office, 1981, s. 59.

Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17. listopadu 2010.

Shrnutí

Diplomová práce na téma Participační práva dětí v praxi okresních soudů se věnuje problematice participačních práv dětí z pohledu ústavněprávních standardů a následnému náhledu do praxe okresních soudů. Úvodní kapitola definuje zásadní pojmy, jež jsou v práci zmiňovány, tedy dítě, participace a participační práva.

Druhá a nejobsáhlejší kapitola pojímá o ústavněprávních standardech participačních práv, vychází z článku 12 Úmluvy o právech dítěte. V kapitole jsou vymezeny jednotlivé předpoklady či komponenty participačních práv dětí, a to schopnost dítěte vyjádřit názor; právo na svobodné vyjádření názoru; věci, jež se dítěte dotýkají; náležitá pozornost názoru dítěte; možnost dítěte být slyšeno v každém řízení; možnosti zapojení dítěte do řízení.

Ve třetí kapitole je obsažena aktuální česká právní úprava k participačním právům dětí a následně zhodnocena optikou ústavněprávních standardů.

Čtvrtá kapitola obsahuje poznatky zjištěné z rozhovorů s deseti soudci okresních soudů v České republice. Jde o odpovědi na otázky o nejčastějším způsobu zjišťování názoru dítěte, důležitosti věku dítěte, podobě přímého slyšení a zohlednění názoru dítěte při rozhodování. V neposlední řadě tato kapitola obsahuje názory soudců na Cochemskou praxi a jejich návrhy, jež by jim usnadnily komunikaci s dětmi.

Cílem diplomové práce je vymežit ústavněprávní standardy participačních práv dětí, posoudit, zda je česká právní úprava s nimi v souladu, a nastínit praxi českých okresních soudů.

Summary

The diploma thesis on the topic of Participatory Rights of Children in the Practice of District Courts deals with the issue of children's participatory rights from the point of view of constitutional standards and subsequent insight into the practice of district courts. The introductory chapter defines the fundamental concepts that are mentioned in the work, child, participation and participation rights.

The second and most comprehensive chapter deals with constitutional standards of participatory rights, based on Article 12 of the Convention on the Rights of the Child. The chapter defines the individual prerequisites or components of children's participatory rights, such as the child's ability to express an opinion; the right to free expression of opinion; matters that affect the child; due attention to the child's opinion; the child's possibility to be heard in any proceedings; the mode of participation.

The third chapter contains the current Czech legislation of the participatory rights of children and subsequently evaluates it through the lens of constitutional standards.

The fourth chapter contains findings from interviews conducted with ten judges of district courts in the Czech Republic. These are answers to questions about the most common way of determining the child's opinion, the importance of the child's age, the form of direct hearing and taking into account the child's opinion when making a decision. Last but not least, this chapter contains the judges' views on Cochem practice and their proposals that would make it easier for them to communicate with children.

The aim of the diploma thesis is to define the constitutional standards of children's participatory rights, to assess whether the Czech legislation is in accordance with them, and to outline the practice of Czech district courts.

Klíčová slova

Dítě; participace; participační práva dítěte; Úmluva o právech dítěte; názor dítěte; schopnost dítěte vyjádřit názor; právo svobodně vyjádřit názor; věc dotýkající se dítěte; náležitá pozornost názoru dítěte; věk a vyspělost dítěte; zapojení dítěte do řízení; přímé zapojení dítěte; zastoupení dítěte; česká úprava participačních práv; Cochemská praxe.

Keywords

Child; participation; the participatory rights of the child; Convention on the Rights of the Child; the child's opinion; the child's ability to express an opinion; the right to express an opinion freely; matters affecting a child; due attention to the child's opinion; age and maturity of the child; involvement of the child in the proceedings; direct involvement of the child; representation of the child; Czech regulation of participation rights; Cochem practice.